

PREDMET *AL-NAŠIF protiv BUGARSKE*
(Predstavka br. 50963/99)

PRESUDA
Strazbur, 20. juna 2002.

U predmetu *Al-Našif protiv Bugarske*,

Evropski sud za ljudska prava (Četvrto odeljenje), zasedajući u veću u sledećem sastavu:

g. G. RES (*RESS*), *predsednik*,

g. L. KAFLIŠ (*CAFLISCH*),

g. J. MAKARČIK (*MAKARCZYK*),

g. I. Kabral BARETO (*Cabral BARRETO*),

g. V. BUTKEVIČ (*BUTKEVYCH*),

g. J. HEDIGAN (*HEDIGAN*),

gđa S. BOTUČAROVA (*BOTOUCHAROVA*), *sudije*,

kao i g. V. BERGER (*BERGER*), *sekretar odeljenja*,

nakon većanja na zatvorenim sednicama, 25. januara 2001. i 30. maja 2002,

izriče sledeću presudu, donetu poslednjeg pomenutog datuma:

POSTUPAK

1. Predmet je formiran na osnovu predstavke (br. 50963/99) protiv Republike Bugarske, koja je Sudu, na osnovu člana 34 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: Konvencija), podneta 15. septembra 1999.

Predstavku je prvobitno podnelo petoro podnosilaca. Nakon što je, 16. decembra 1999, doneta delimična odluka o odbacivanju žalbi koje je uputilo dvoje podnosilaca predstavke, preostali podnosioci predstavke su g. Daruiš Al-Našif (*Daruish Al-Nashif*), apatrid, rođen 1967. godine (u daljem tekstu: prvi podnosilac predstavke), kao i Abrar i Auni Al-Našif (*Abrar i Auni Al-Nashif*), deca prvog podnosioca predstavke, od kojih je jedno rođeno 1993, a drugo 1994. godine, koja imaju bugarsko državljanstvo (u daljem tekstu: drugi i treći podnosilac predstavke). Drugi i treći podnosilac predstavke su predstavku Sudu podneli preko svoje majke, gđe Hetam Ahmed Rašid Saleh (*Hetam Ahmed Rashid Saleh*), supruge g. Al-Našifa.

2. Podnosiocima predstavke zastupali su g. J. Grozev (*Y. Grozev*) i gđa K. Janeva (*K. Yaneva*), advokati iz Sofije. Bugarsku vladu (u daljem tekstu: Država) zastupao je njen zastupnik, gđa G. Samaras (*G. Samaras*), službenica Ministarstva pravde.

3. Podnosioci predstavke izneli su tvrdnje da prvi podnosilac predstavke nije imao pravo da se žali sudu na odluku o njegovom pritvaranju, zatim da je držan u izolaciji (čl. 5 st. 4), da je njegovom deportacijom prekršeno pravo sva tri podnosioca predstavke na poštovanje njihovog porodičnog života (čl. 8), da oni u tom smislu nisu imali delotvoran pravni lek (čl. 13), da je merama preduzetim protiv prvog podnosioca predstavke prekršeno njegovo pravo na slobodu veroispovesti i da on u tom smislu nije imao delotvoran pravni lek (čl. 9 i 3). U prvobitnoj predstavi, podnosioci predstavke žalili su se i na osnovu člana 5 stav 1, zatim člana 6, kao i člana 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju.

4. Predstavka je dodeljena Četvrtom odeljenju Suda (pravilo 52, st. 1 Poslovnika Suda). U tom odeljenju obrazovano je veće koje će razmatrati predmet (čl. 27 st. 1 Konvencije), kao što je predviđeno u pravilu 26, stav 1 Poslovnika Suda.

5. Javna rasprava o prihvatljivosti predstavke i suštini spora (pravilo 54, st. 4) održana je u Sudu u Strazburu, 25. januara 2001. godine.

Pred Sudom su se pojavili:

(a) *u ime Države*

gđa G. Samaras, Ministarstva pravde,

zastupnik,

(b) *u ime podnosilaca predstavke*

g. J. Grozev, pravnik,

advokat,

gđa K. Janeva, pravnik,

advokat.

Sud je saslušao njihova obraćanja.

6. Na osnovu odluke donete 25. januara 2001, Sud je ostatak predstavke proglasio delimično prihvatljivom i delimično neprihvatljivom.

Podnosilac predstavke i Država izneli su svoja zapažanja o suštini spora (pravilo 59, st. 1). Stranke su u pisanoj formi odgovorile na zapažanja suprotne strane.

7. Sud je 1. novembra 2001. promenio sastav svojih odeljenja (pravilo 25, st. 1), ali je ovaj predmet nastavilo da razmatra veće koje je obrazovano u prethodnom Četvrtom odeljenju.

8. Kasnije je g. I. Kabral Bareto (*I. Cabral Barreto*), [...] zamenio sudiju A. Pastora Ridruehoa (*A. Pastor Ridruejo*), koji nije mogao da učestvuje u daljem razmatranju ovog predmeta.

ČINJENICE

I. OKOLNOSTI PREDMETA

9. Prvi podnosilac predstavke, g. Daruiš Auni Al-Našif, apatrid palestinskog porekla, rođen je 1967. u Kuvajtu. U Bugarskoj je živio u periodu od septembra 1992. do jula 1999, kada je deportovan. On sada živi u Siriji.

Drugi i treći podnosilac predstavke, Abrar i Auni Al-Našif, su deca prvog podnosioca predstavke. Rođeni su u Bugarskoj, jedno 1993, a drugo 1994. godine. Oni imaju bugarsko državljanstvo i živeli su u gradu Smoljanu, u Bugarskoj, sa svojom majkom, gđom Hetam Ahmed Rašid Saleh, koja je, po svemu sudeći, i sama bila apatrid sve do juna 2000. godine. Nakon toga, gđa Saleh je s drugim i trećim podnosiocem predstavke napustila Bugarsku i nastanila se u Jordanu.

A. Poreklo prvog podnosioca predstavke i njegov porodični i boravišni status u Bugarskoj

10. Prvi podnosilac predstavke svoju ličnu situaciju opisuje na sledeći način. Njegov otac, koji je 1986. preminuo u Kuvajtu, bio je apatrid palestinskog porekla. Njegova majka je državljanica Sirije. Uprkos tome što je rođen u Kuvajtu i što mu je majka sirijska državljanica, prvi podnosilac predstavke ne može da dobije ni kuvajtsko niti sirijsko državljanstvo jer u obema ovim zemljama jedino potomci muških državljana ovih zemalja mogu da dobiju njihovo državljanstvo.

11. Prvi podnosilac predstavke je u Kuvajtu živio do svoje 25. godine. Tamo je pohađao srednju školu i diplomirao elektroniku. Gđom Hetam Saleh oženio se 1992. godine. Stranke nisu navele državljanstvo gđe Saleh, čiji roditelji žive u Jordanu. Međutim, izgleda da je neosporno da su njena deca, drugi i treći podnosilac predstavke, stekla bugarsko državljanstvo saglasno odredbi prema kojoj deca roditelja apatrida koja su rođena u Bugarskoj imaju pravo na bugarsko državljanstvo.

12. G. Al-Našif ima dve sestre koje žive u Siriji. Njegova majka takođe živi u Siriji, u gradu Hami. On ima i brata, koji je živio u Kuvajtu bar do 1994. godine, a od 1998. godine živi u Bugarskoj, gde se oženio bugarskom državljanicom.

13. Prvi podnosilac predstavke navodi da su, nakon Zalivskog rata, mnogi Palestinci proterani iz Kuvajta zbog toga što su palestinske vođe podržavale iračku invaziju, izvršenu 1990. On je sa svojom suprugom, gđom Saleh, Kuvajt napustio 16. avgusta 1992. i oputovao u Siriju, a potom u Bugarsku, 20. septembra 1992. godine. Prvi podnosilac predstavke navodi da je tragao za nekom zemljom u kojoj će se nastaniti. U Siriji nije mogao da ostane zato što tamo nije mogao da izdržava svoju porodicu. Za Bugarsku se opredelio zbog postojećih mogućnosti zaposlenja, relativno lake procedure za dobijanje pravnog statusa i činjenice da ta porodica ima prijatelje palestinskog porekla koji tamo žive.

14. G. Al-Našif i gđa Saleh stigli su u Bugarsku 20. septembra 1992. Prvi podnosilac predstavke imao je sirijsku ličnu ispravu za apatride, koja je važila do 1993. godine i koju je kasnije produžio u Sirijskoj ambasadi u Sofiji. U svom zahtevu za dobijanje dozvole boravka, on je kao prebivalište naveo Hamu, u Siriji.

15. Nedugo nakon dolaska u Bugarsku, prvi podnosilac predstavke dobio je privremeni boravak, ali nije navedeno kog datuma. G. Al-Našif je zajedno s drugim licima vodio jednu firmu za proizvodnju napitaka. On i njegova supruga prvo su živeli u Sofiji, gde su se drugi i treći podnosilac predstavke rodili 1993, odnosno 1994. godine.

Februara 1995, prvi podnosilac predstavke dobio je stalni boravak.

16. Februara 1995, prvi podnosilac predstavke je prema muslimanskim običajima sklopio verski brak s bugarskom državljankom, gđicom M. Prema bugarskom zakonu, taj brak nije pravno važeći.

Gđica M. živela je u Sofiji sa svojom majkom. Tokom vremenskog perioda koji nije naveden, g. Al-Našif ih je finansijski pomagao.

Neosporno je da je, nakon sklapanja verskog braka s gđicom M, prvi podnosilac predstavke nastavio da živi s gđom Saleh i njihovom decom u Sofiji.

17. Krajem 1995, on i gđa Saleh su se sa svojom decom preselili u Smoljan, grad sa oko 34.000 stanovnika, u južnoj Bugarskoj, koji je oko 300 kilometara udaljen od Sofije. Tamo je prvi podnosilac predstavke držao mesaru i pogon za proizvodnju napitaka sve dok nije deportovan, jula 1999. U periodu od novembra 1998. do aprila 1999, on je takođe držao nastavu islama.

18. Početkom 1996, gđica M. došla je za prvim podnosiocem predstavke u Smoljan, gde je nekoliko meseci boravila u jednom stanu koji joj je on iznajmio. Ona je često pratila g. Al-Našifa na službenim putovanjima po bugarskim gradovima.

Prvi podnosilac predstavke izjavio je da je, tokom boravka u Smoljanu, nastavio da „za stalno“ živi sa svojom suprugom, gđom Hetam Saleh, i njihovo dvoje dece, drugim i trećim podnosiocem predstavke. On je dostavio kopije dve pisane izjave, koje su, u junu 2000. godine, dale njegova supruga, gđa Saleh, i njegova snaha, supruga njegovog brata koji je u Bugarskoj živio od 1998, kojima se potvrđuje da je g. Al-Našif u Smoljanu živio s gđom Saleh.

U izjavi od 19. januara 2001, sačinjenoj na zahtev Države u svrhu rasprave u ovom predmetu, gđica M. je navela da je prvi podnosilac predstavke u Smoljanu živio s njom.

19. Gđica M. očigledno je patila od psihičkog poremećaja. Decembra 1996, ona je smeštena u jednu psihijatrijsku kliniku. Posle toga se više nije vraćala u Smoljan, već je ostala u Sofiji.

20. Tokom cele 1997. godine, prvi podnosilac predstavke posećivao je gđicu M. u Sofiji. Njihova veza okončana je početkom 1998.

B. Ukidanje dozvole boravka prvom podnosiocu predstavke

21. Jedan policajac iz Smoljana je 14. januara 1999. svojim pretpostavljenima (vidi dole stav 63) prijavio verske aktivnosti g. Al-Našifa.

Okružno tužilaštvo (*окръжна прокуратура*) u Smoljanu je 1999. godine, nije navedeno kog datuma, otvorilo dosije br. 18/99, koji je kasnije prosleđen policiji.

Lokalna policija u Smoljanu, u izveštaju od 18. marta 1999, upućenom Odeljenju za lične karte i pasoše (*Направление „Документии за самоличности и паспортен режим“*) Nacionalne uprave policije pri Ministarstvu unutrašnjih poslova (u daljem tekstu: Odeljenje za pasoše), predložila je da se prvom podnosiocu predstavke ukine dozvola boravka.

22. Odeljenje za pasoše je 19. aprila 1999. izdalo nalog („Nalog br. 63552“) za ukidanje stalnog boravka prvom podnosiocu predstavke. U nalogu su kao osnov navedeni član 40 (1) (2) i član 10 (1) (1) Zakona o strancima (*Закон за чужденциите*), kojima je predviđeno ukidanje dozvole boravka strancu koji predstavlja pretnju „bezbednosti ili interesima bugarske države“ (vidi dole stav 68). Drugi detalji nisu navedeni. Taj nalog je prosleđen policiji u Smoljanu, uz uputstvo da se o tome obavesti prvi podnosilac predstavke i da mu se ostavi rok od 15 dana da napusti zemlju.

Nalog br. 63552 je prvom podnosiocu predstavke uručen 27. aprila 1999. On nije dobio nikakva dodatna obaveštenja.

23. Dva nacionalna lista, *Duma* i *Monitor*, 30. aprila 1999. objavila su članke u kojima je objašnjeno da prvi podnosilac predstavke nema dozvolu za podučavanje muslimanske vere, zatim da je, 1997. godine, učestvovao na jednom nedozvoljenom verskom seminaru, kao i to da je povezan s fundamentalističkom organizacijom „Muslimanska braća“.

24. Maja i juna 1999, lokalni muslimanski verski vođa u Smoljanu i glavni muftija islamske zajednice u Bugarskoj uputili su Ministarstvu unutrašnjih poslova i drugim ustanovama pisma podrške prvom podnosiocu predstavke. Oni su potvrdili da je g. Al-Našif nastavu držao uz njihovo odobrenje i da je to u potpunosti činio u skladu sa članom 21 stav 5 Statuta islamske verske zajednice, koji je odobren i od strane Saveta ministara. Glavni muftija je takođe izjavio da je policija u Smoljanu, u svojim izjavama za štampu, blatila ugled g. Al-Našifa, lažno ga prikazujući kao opasnog teroristu koji je povezan s jednom fundamentalističkom organizacijom. Lokalni muslimanski verski vođa iz Smoljana je, između ostalog, izjavio da mere preduzete protiv g. Al-Našifa predstavljaju „demonstraciju i podsticanje antiislamskih i ksenofobičnih tendencija“.

25. Maja 1999, prvi podnosilac predstavke zatražio je i dobio potvrdu da nije osuđivan za krivična dela. Ta potvrda mu je bila potrebna da bi mogao da podnese zahtev za bugarsko državljanstvo.

C. Pritvaranje i deportacija prvog podnosioca predstavke; dalji razvoj događaja

26. Nacionalna uprava policije je 9. juna 1999. izdala naloge br. 503 i br. 504 za deportaciju prvog podnosioca predstavke, njegovo pritvaranje i udaljavanje s bugarske teritorije.

27. U nalogu br. 504, deportacija prvog podnosioca predstavke bila je predviđena na osnovu člana 42 Zakona o strancima. Nadalje je bilo naloženo da, u skladu sa članom 44 (4) Zakona o strancima, prvi podnosilac predstavke bude upućen u Dom za privremeni smeštaj odraslih lica (*Дом за временно настаняване на възрастни лица*) u Sofiji. U nalogu br. 504 na kraju je pisalo da, u skladu sa članom 47 (1) Zakona o strancima, ta odluka ne podleže žalbi. Nalogom br. 503 je prvom podnosiocu predstavke zabranjen ponovni ulazak na teritoriju Bugarske.

Nijedan od ova dva naloga nije bio obrazložen.

28. Nalozi su prvom podnosiocu predstavke uručeni 10. juna 1999. u lokalnoj policijskoj stanici u Smoljanu, u prisustvu njegovog advokata. On nije dobio nikakvo dodatno obrazloženje u vezi s merama preduzetim protiv njega. Odmah je uhapšen i prebačen u pritvorsku jedinicu u Sofiji.

29. Istoga dana, Ministarstvo unutrašnjih poslova izdalo je saopštenje povodom naloga za deportaciju i udaljavanje prvog podnosioca predstavke. U tom saopštenju je, između ostalog, bilo navedeno kako sledi:

„G. Al-Našif je 1995. godine preduzeo korake ... u cilju otvaranja centra za proučavanje islamske vere. To je izazvalo značajnu negativnu reakciju javnosti, koja je prenetu u medijima, kao i mešanje ... državnih organa sprečilo je realizaciju ovog projekta.

U Narečenskim Banima 1997. godine je održan seminar posvećen proučavanju islama, na kojem je g. Al-Našif aktivno učestvovao. Pošto su te aktivnosti organizatora, uključujući i g. Al-Našifa, ocenjene kao nezakonite, policija ih je prekinula. [organizatori, kao i g. Al-Našif] upozoreni su da takvim aktivnostima ne mogu da se bave bez zakonom propisane dozvole i licence.

Krajem 1998. i početkom 1999, pročulo se da g. Al-Našif drži nastavu Kurana ... maloletnim licima, organizovanim u grupe od po 10–15 dece, uz finansijsku pomoć firme ...[nečitak tekst]. Preduzeta je istraga, tokom koje je otkriveno da se g. Al-Našif bavi aktivnostima za koje nema ni dozvolu niti kvalifikacije. Stoga mu je, na osnovu ... Zakona o strancima, ukinuta dozvola boravka... Izdati su nalozi za njegovu deportaciju i udaljavanje ... [koji su mu] uručeni 10. juna 1999. godine ... G. Al-Našif je prebačen u [pritvorsku jedinicu] u Sofiji i biće deportovan...“

30. Uslovi u pritvorskoj jedinici, koja se nalazi u blizini aerodroma u Sofiji, isti su kao i uslovi u zatvoru. Zatvorenici su stalno držani iza rešetaka, a iz svojih ćelija mogli su da izlaze isključivo radi svakodnevne jednočasovne šetnje, kao i radi neophodnog odlaska u toalet, svakog jutra i večeri.

31. G. Al-Našif držan je u pritvoru 26 dana, u potpunoj izolaciji. Uprkos brojnim zahtevima od strane njegovog advokata, grupa za zaštitu ljudskih prava i predstavnika muslimanske zajednice, nikome nije bilo dozvoljeno da ga poseti.

32. Nakon hapšenja prvog podnosioca predstavke, 10. juna 1999, nadležni organi primetili su da on nema važeću putnu ispravu. Odeljenje za pasoše je 14. juna 1999. uputilo zahtev bugarskom Ministarstvu spoljnih poslova za pomoć pri izdavanju putne isprave za apatride (*laissez-passer*) od strane Sirijske ambasade u Sofiji. Sirijska ambasada je tu ispravu izdala 28. juna 1999. godine. Odeljenje za pasoše je 1. jula 1999. kontaktiralo bugarsku aviokompaniju *Balkan Bulgarian Airlines*.

Prvi podnosilac predstavke deportovan je iz Bugarske 4. jula 1999. On je odveden na aerodrom i ukrcao na prvi raspoloživi direktni let za Damask.

33. Njegova supruga, gđa Saleh, i njihova deca prvobitno su ostali u Bugarskoj. Maja 2000, drugi podnosilac predstavke, koji je tada imao sedam godina, završio je prvi razred osnovne škole u Smoljanu. Treći podnosilac predstavke, koji je tada imao šest godina, pohađao je predškolsku ustanovu.

34. S obzirom da gđa Saleh nije imala nikakvih prihoda u Bugarskoj, a prvi podnosilac predstavke nije mogao da je izdržava iz Sirije, ona je s drugim i trećim podnosiocem predstavke Bugarsku napustila 29. juna 2000. godine. Prvo su otišli u Siriju, gde su proveli mesec dana s g. Al-Našifom. Pošto tamo navodno nije bilo mesta za celu porodicu, gđa Saleh i deca otputovali su u Jordan, kod njenih roditelja. G. Al-Našif je u Jordan otputovao s jednomesečnom vizom, a 5. septembra 2000. vratio se u Siriju jer navodno nije imao zakonsko pravo da ostane u Jordanu.

D. Pokušaji prvog podnosioca predstavke da ospori mere koje su preduzete protiv njega

1. Žalba povodom naloga br. 63552

35. Advokat g. Al-Našifa je 4. maja 1999. podneo žalbe Vrhovnom upravnom sudu (*Върховен административен съд*) i Ministarstvu unutrašnjih poslova povodom naloga br. 63552 (naloga za ukidanje dozvole boravka).

36. Druga žalba je odbijena 1. juna 1999. od strane Nacionalne uprave policije pri Ministarstvu unutrašnjih poslova. U toj odluci je navedeno da, u skladu sa članom 47 (1) Zakona o strancima, nalog koji se odnosi na nacionalnu bezbednost ne podleže preispitivanju.

37. Žalba upućena Vrhovnom upravnom sudu je, odlukom tog suda, prosleđena Ministarstvu unutrašnjih poslova, uz uputstvo za dopunu spisa. Posle toga je prosleđena Gradskom sudu u Sofiji (*Софийски градски съд*), koji je bio nadležan za njeno rešavanje.

38. Gradski sud u Sofiji, zasedajući *in camera*, 28. juna 1999. je odobrio zahtev advokata g. Al-Našifa za odlaganje izvršenja. Taj sud je konstatovao da nalozi izdati na osnovu Zakona o strancima ne podležu preispitivanju od strane suda ako se direktno odnose na pitanja nacionalne bezbednosti. Međutim, sud je konstatovao da dokazi koje mu je dostavilo Ministarstvo unutrašnjih poslova ne potkrepljuju optužbu da prvi podnosilac predstavke predstavlja pretnju na-

cionalnoj bezbednosti ili nacionalnim interesima. U takvim okolnostima, sud je smatrao da se, u ovoj fazi, žalba ne može proglasiti neprihvatljivom i da je potrebno održati raspravu. Bilo je svrshodno da se do početka rasprave odloži izvršenje naloga br. 63552 da bi se izbeglo kršenje prava prvog podnosioca predstavke.

39. Odeljenje za pasoše je 30. juna 1999. uložilo prigovor Gradskom sudu u Sofiji na njegovu odluku od 28. juna 1999. i dostavilo „potvrdu“ br. 2701/30.6.99, u kojoj je navedeno da je g. Al-Našif

„počinio dela protiv nacionalne bezbednosti i interesa Republike Bugarske, u vidu nezakonitih verskih aktivnosti na teritoriji te zemlje, kojima su prekršeni nacionalni interesi, kao i prava verskih, etničkih i manjinskih grupa na očuvanje nacionalnih i kulturnih vrednosti i tradicija“.

40. Gradski sud u Sofiji, zasedajući *in camera*, 1. jula 1999. poništio je svoju odluku od 28. juna 1999. i odbacio žalbu prvog podnosioca predstavke povodom naloga br. 63552. Taj sud je konstatovao da je Odeljenje za pasoše potvrdilo da je g. Al-Našif počinio dela protiv nacionalne bezbednosti. Takođe je konstatovao da je Odeljenje za pasoše ta dela svrstalo u dela koja su obuhvaćena članom 10 (1) (1) Zakona o strancima. Shodno tome, nalog br. 63552 odnosi se na pitanja nacionalne bezbednosti koja ne podležu preispitivanju od strane suda.

41. Branilac prvog podnosioca predstavke saznao je 26. jula 1999. da je žalba g. Al-Našifa odbijena. On je 28. jula 1999. uložio žalbu Vrhovnom upravnom sudu. Taj postupak okončan je presudom Vrhovnog upravnog suda od 4. aprila 2000, kojom je utvrđeno da se povodom naloga izdatih na osnovu člana 40 (1) (2), u vezi sa članom 10 (1) (1) Zakona o strancima, ne može izjaviti žalba i da takvi nalozi ne moraju da budu obrazloženi. Dovoljno je samo to da u njima budu navedene zakonske odredbe na kojima su utemeljeni.

2. Žalbe povodom pritvora

42. Advokat prvog podnosioca predstavke je 17. juna 1999. uložio žalbu Gradskom sudu u Sofiji povodom pritvaranja g. Al-Našifa. On se pozvao na član 5 stav 4 Konvencije. Predsednik Gradskog suda u Sofiji doneo je odluku kojom je ta žalba proglašena neprihvatljivom, ali nije navedeno kog datuma.

43. Branilac prvog podnosioca predstavke se 19. juna 1999. žalio nadležnim organima krivičnog gonjenja povodom pritvaranja g. Al-Našifa, navodeći da joj nije bio dozvoljen pristup njegovom klijentu. Nadležni organ krivičnog gonjenja je tu žalbu odbacio 27. jula 1999. Taj organ je konstatovao da je policija postupala u skladu sa svojim ovlašćenjima.

3. Žalbe povodom naloga br. 504

44. Branilac prvog podnosioca predstavke je 18. juna 1999. uložio žalbu Gradskom sudu u Sofiji povodom naloga br. 504 (naloga za deportaciju i pri-

tvor). On je, pored ostalog, naveo i to da žalba prvog podnosioca predstavke na odluku da mu se ukine dozvola boravka (žalba povodom Naloga br. 63552) još uvek nije rešena, kao i to da on nikada nije pokušao da umakne organima gonjenja i da se dobrovoljno javio u policijsku stanicu u Smoljanu kada je dobio poziv. On se ponovo pozvao na član 5 stav 4 Konvencije, kao i na član 13 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (PGP), i još jednom zatražio odlaganje izvršenja.

45. Ovaj postupak nije rezultirao nikakvom odlukom. Odeljenje za pasoše dostavilo je odgovor 7. septembra 1999, tražeći da žalba bude odbačena. Nije bilo rasprave po ovom predmetu.

4. Ostale žalbe

46. Advokat prvog podnosioca predstavke se 11. juna 1999. žalio Ministarstvu unutrašnjih poslova, glavnom javnom tužiocu (*Главен њрокурор*) i drugim ustanovama. Ona je tvrdila da je, između ostalog, došlo i do povrede člana 8 Konvencije, kao i člana 13 PGP.

E. Verske aktivnosti g. Al-Našifa

1. Neosporne činjenice

47. Avgusta 1997, g. Al-Našif je učestvovao na jednom verskom seminaru, koji je održan u Narečenskim Banima. Seminar je pohađalo nekoliko nacionalnih i regionalnih muslimanskih verskih vođa u Bugarskoj, uključujući i osobu koja je, novembra 1997, izabrana za glavnog muftiju islamske zajednice u Bugarskoj i čije je imenovanje na tu funkciju potom registrovano kod nadležnog državnog organa. U izvesnom trenutku tokom seminara, stigla je policija i odnela štampane materijale i video trake koje su korišćene na seminaru. Tim povodom nikada nije pokrenut nijedan krivični postupak protiv bilo kog učesnika tog seminara.

48. Novembra 1998, prvi podnosilac predstavke počeo je da drži nastavu veronauke. Nastava se održavala svake subote i nedelje, u intervalu od 16.00 do 18.00 časova, u zgradi Oblasne muslimanske organizacije u Smoljanu, a pohađala su je muslimanska deca, uz povremeno učešće njihovih roditelja. Nastava je bila organizovana u saradnji s odborom muslimanske verske zajednice u Smoljanu. Taj odbor je 15. septembra 1998. pozvao g. Al-Našifa da drži nastavu islamske vere za decu i njihove roditelje. U odluci tog odbora se navodi da je prvi podnosilac predstavke pogodan za taj posao jer zna bugarski jezik i uživa dobar ugled. Oblasno muftijstvo (*районно мюфтийство*) je 5. novembra 1998. prvom podnosiocu predstavke izdalo potvrdu kojom ga je ovlastilo da drži propovedi na području smoljanske oblasti, između ostalog, i u skladu sa Statutom muslimanske verske zajednice u Bugarskoj i odlukom Vrhovnog muslimanskog saveta (*Висш мюсюлмански съвет*). Tu potvrdu je kasnije overio i glavni muftija islamske zajednice u Bugarskoj.

2. Optužbe tužene Države

(a) *Navodni projekat otvaranja centra za proučavanje islama, 1995. godine*

49. Država je tvrdila da je, nedugo nakon svog dolaska u Smoljan, 1995. godine, prvi podnosilac predstavke, zajedno s lokalnim muslimanima, nameravao da osnuje centar za proučavanje islama, da je u tu svrhu iznajmio kuću, da su njegovi planovi izazvali negativnu reakciju javnosti, te da su, nakon što je istragom utvrđeno da nisu ispunjeni uslovi propisani Zakonom o verskim zajednicama, nadležni organi sprečili realizaciju tog projekta. Navodno je postojala opasnost da će taj islamski centar propagirati ekstremističke stavove. G. Al-Našif je usmeno upozoren da ne sme da se bavi nezakonitim verskim aktivnostima.

50. Da bi potkrepila prethodno pomenutu izjavu, Država je dostavila kopije nekoliko članaka iz novina i četiri peticije, od kojih je jednu potpisalo 65 žitelja Smoljana, koji su protestovali zbog otvaranja islamskog centra u tom gradu.

Sud konstatuje da imena potpisnika peticije ukazuju na to da su peticiju potpisala isključivo lica bugarske nacionalnosti.

51. Država nije dostavila nikakve podatke u vezi s navodnom istragom preduzetom od strane nadležnih organa niti u vezi s uslovima propisanim Zakonom o verskim zajednicama koji navodno nisu bili ispunjeni.

52. Prvi podnosilac predstavke tvrdio je da je nameravao da otvori školu računara, ali da je od svojih planova odustao kada je naišao na neprijateljsku reakciju građana koji su smatrali da će ta škola računara služiti kao paravan za nastavu veronauke.

(b) *Navodno agresivno propagiranje fundamentalizma*

53. Država je iznela optužbu da je prvi podnosilac predstavke upotrebom sile i pretnji hteo drugima da nametne islamski fundamentalizam.

54. Da bi potkrepila tu optužbu, Država je dostavila dve izjave gđice M, osobe kojom se prvi podnosilac predstavke oženio po muslimanskim verskim običajima.

Ona je prvu izjavu napisala 2. septembra 1996. godine. Tog dana, g. Al-Našif ju je zaključao u hotelsku sobu u kojoj su odseli za vreme putovanja u Pleven. Gđica M. je pozvala policiju. Ona i prvi podnosilac predstavke odvedeni su u policijsku stanicu, gde su dali pisane izjave, a posle toga su pušteni. Tom prilikom nije bila podneta krivična prijava protiv g. Al-Našifa. On je tvrdio da je vrata zaključao jer je gđica M. bila u depresivnom stanju i postojala je mogućnost da se povredi.

55. U izjavi koju je dala policiji, gđica M. je napisala da joj je prvi podnosilac predstavke rekao da treba da veruje u Muhameda ili će, u suprotnom,

goreti u paklu, ali mu je ona odgovorila da ona voli Isusa Hrista. Prvi podnosilac predstavke joj je takođe naložio da se oblači kao muslimanka. Ona je takođe izjavila da je u lokalnim novinama čitala o opasnosti od fundamentalizma u Smoljanu. Ona je znala da ljudi sa „crnim aktovkama, punim novčanica od 100 dolara“, ulaze u Bugarsku u nameri da šire islam, da Bugarima ispiraju mozak i da vode „džihad – smrt hrišćanima“. Ona je znala da oni koriste „bombe, vatreno oružje, sedative i druga nedozvoljena sredstva kako bi u zemlju prošvercovali ilegalne [primerke] Kurana, drogu i još mnogo toga“.

56. Država je dostavila i drugu pisanu izjavu gđice M, koja je sastavljena 19. januara 2001. i upućena Sudu u svrhu ovog postupka. Gđica M. je u toj izjavi ponovila prethodne tvrdnje i dodala da je prvi podnosilac predstavke baratao velikim količinama gotovine, da je davao dobrotvorne priloge za izgradnju džamija i verskih škola i da je delio hranu i odeću. On je navodno pravio video snimke na kojima je beležio rezultate svojih aktivnosti i slao ih svojim dobrotvorima „u islamskim zemljama“.

(c) *Navodne veze s fundamentalističkim organizacijama*

57. Država je (u podnescima Sudu i putem „informacije“ opisane u daljem tekstu) navela da je g. Al-Našif bio predstavnik islamske fondacije Tajba (*Tayba*), koja je navodno nastavila aktivnosti „zabranjenih“ fondacija Iršad (*Iršhad*) i Al Vakf Al Islami (*Al Wakf Al Islami*).

Pored toga, g. Al-Našif je u Bugarskoj registrovao nekoliko firmi, a među partnerima tih firmi bila su i lica koja su bila koordinatori fundamentalističkih organizacija poput Tajbe, Iršada i El-Manara. Naposljetku, postojali su podaci o tome da je g. Al-Našif obavljao funkcije rukovodioca i koordinatora bugarskog ogranka „nezakonitog“ Saveza islamskih organizacija.

Država nije dostavila dodatne pojedinosti o ovim organizacijama.

58. Prvi podnosilac predstavke odgovorio je da on nikada nije bio predstavnik fondacije Tajba, koja je, u svakom slučaju, zaključno s 2001. godinom, i dalje zakonito delovala u Bugarskoj. Ta fondacija je u Bugarskoj registrovana 1995. godine. Odlukom br. 325 od 7. jula 1998, Savet ministara je toj fondaciji izdao odobrenje da se bavi verskim aktivnostima.

Ni fondacija Iršad nije bila fundamentalistička organizacija. Ona je u Bugarskoj registrovana 1991. godine, a u skorije vreme, odnosno 2001. godine, nadležni sud je potvrdio da njena registracija nije ugašena. Bivši glavni muftija, čije je imenovanje na tu funkciju Država registrovala 1997. godine, bio je član upravnog odbora te fondacije.

Fondacija El-Manar zaista je rasformirana 15. februara 1996. iz razloga što su njeni ciljevi bili nezakoniti. Međutim, njen predstavnik nije bio među licima koja je Država navela kao poslovne partnere g. Al-Našifa.

Podnosioci predstavke dostavili su kopije potvrda izdatih od strane registra pravnih lica pri nadležnom sudu.

(d) *Navodne fundamentalističke aktivnosti na seminaru u Narečenskim Banima*

59. Država je navela da je taj seminar bio organizovan pod pokroviteljstvom fondacije Iršad, koja je navodno poznata kao jedan od prikrivenih elemenata fundamentalističke organizacije Muslimanska braća. Policija je smatrala da je taj seminar protivzakonit i opasan po nacionalnu bezbednost. Uvidom u zaplenjene štampane i video materijale otkriveno je propovedanje „verskog i nacionalnog ekstremizma“. Policija je prekinula taj seminar. Dvojica instruktora s tog seminara deportovana su iz Bugarske. G. Al-Našif je navodno bio jedan od organizatora seminara. Njemu i svim ostalim učesnicima seminara upućena su usmena upozorenja.

60. Da bi potkrepila ove optužbe, Država je dostavila kopije članaka iz novina.

61. Podnosioci predstavke dostavili su izjavu glavnog muftije islamske zajednice u Bugarskoj od 1. avgusta 2000, koja je, po svemu sudeći, sastavljena za potrebe ovog predmeta i u kojoj se navodi da je jedini sponzor seminara iz 1997. godine bila Međunarodna skupština omladine, Nedua (*Nedua*), koja je registrovana u Saudijskoj Arabiji i mnogim drugim zemljama, uključujući Bugarsku. Glavni muftija je dalje naveo da je taj seminar bio posvećen tradicionalnom verskom učenju. Po svemu sudeći, policija je tamo otišla po anonimnoj prijavi. Policija je odnela materijale sa seminara, od kojih je jedan deo kasnije vratila. Pošto policija nije ustanovila da je počinjena bilo kakva nezakonita radnja, seminar je nastavljen posle tog prekida.

(e) *Navodna opasnost proistekla iz nastave islama koju je prvi podnosilac predstavke držao u periodu od novembra 1998. do aprila 1999. godine*

62. Država je navela da su, imajući u vidu pozadinu verskih aktivnosti kojima se prvi podnosilac predstavke bavio u periodu od 1995. do 1998. godine, vlasti opravdano strahovale da je nastava koju je on držao deci potencijalno opasna.

63. Da bi potkrepila ovu tvrdnju, Država je dostavila kopije novinskih članaka, kao i kopiju izveštaja na jednoj stranici, koji je jedan policajac iz Smoljana uputio svojim pretpostavljenima. U tom izveštaju od 14. januara 1999. navodi se kako sledi:

„Ovim putem izveštavam da sam preko trećeg lica dobio sledeće informacije:

...[Izvesni] g. Daruiš Auni, građanin Sirije, drži propovedi nekim stanovnicima u [jednom] naselju [u Smoljanu].

On deli arapsku literaturu i nudi pomoć: novac, kao i meso [obredno zaklanih životinja], Kurban. Postoje indicije o distribuciji audio kasete verskog sadržaja koje ljudi slušaju kod svojih kuća.“

64. Prvi podnosilac predstavlke kategorički je demantovao tvrdnju da je nudio novac ili bilo koji drugi podsticaj kojim bi naveo ljude da pohađaju njegovu nastavu veronauke.

(f) „Informacija“ Službe državne bezbednosti

65. Nakon rasprave o prihvatljivosti i suštini spora u ovom predmetu, Država je dostavila „informaciju“ koju je, 19. januara 2001, objavila Služba državne bezbednosti, po svemu sudeći, za potrebe postupka u ovom predmetu. U toj informaciji su ponovljene optužbe koje je Država iznela na račun verskih aktivnosti g. Al-Našifa, uključujući i tvrdnju gđice M. o tome da je on iz inostranstva dobio novac „u koferima punim novčanica od 100 američkih dolara“.

II. RELEVANTNO DOMAĆE PRAVO I PRAKSA

A. Ustav

66. Članu 120 predviđa:

„(1) Sudovi ocenjuju zakonitost upravnih akata i odluka upravnih organa.

(2) Fizička i pravna lica imaju pravo žalbe na sve upravne akte i odluke upravnih organa kojima su pogođeni, osim u slučajevima koji su izričito propisani u zakonu.“

B. Zakon o upravnom postupku

67. Ovim zakonom utvrđena su opšta pravila koja se odnose na donošenje odluka upravnih organa, kao i na žalbe na te odluke.

Prema članovima 33–35 i 37, sve odluke upravnih organa podležu preispitivanju od strane suda, osim, između ostalog, odluka „koje se direktno odnose na nacionalnu bezbednost i odbranu“.

C. Zakon o strancima iz decembra 1998. i događaji vezani za njegovu primenu i tumačenje

1. Zakon o strancima iz perioda koji se uzima u obzir

68. U članu 40 (1) (2), u vezi sa članom 10 (1) (1), predviđeno je da ministar unutrašnjih poslova ili drugi zvaničnici koje on ovlasti mogu da ukinu dozvolu boravka strancu „u slučaju da je on svojim postupcima ugrozio bezbednost ili interese bugarske države ili u slučaju da postoje informacije o tome da on postupa protiv bezbednosti zemlje“.

U članu 42 predviđeno je da ministar unutrašnjih poslova ili drugi zvaničnici koje on ovlasti mogu da nalože deportaciju stranca u slučaju da „njegovo prisustvo u zemlji predstavlja ozbiljnu pretnju nacionalnoj bezbednosti ili javnom redu“.

69. U članu 44 (4), u onoj meri u kojoj je relevantan, predviđeno je kako sledi:

„Do [njegove] ... deportacije ... stranac može biti smešten u specijalizovanom centru, po nahođenju ministra unutrašnjih poslova ili drugih zvaničnika koje on ovlasti.“

70. U članu 47, koji je bio na snazi u periodu koji se uzima u obzir, bilo je predviđeno kako sledi:

„(1) Povodom naloga izdatih u skladu s Prvim delom Glave V u vezi s uvođenjem upravnih mera koje se direktno odnose na nacionalnu bezbednost ne može se izjaviti žalba.

(2) U tim nalozima navodi se isključivo njihov pravni osnov.“

2. Primena i tumačenje

71. Bugarski sudovi imali su različite stavove povodom pitanja da li je i sâm navođenje nacionalne bezbednosti kao osnova za izdavanje naloga u skladu sa Zakonom o stranicama dovoljno da se žalba povodom takvog naloga proglasi neprihvatljivom ili je ipak potrebno podneti neke dokaze o tome da je nacionalna bezbednost zaista ugrožena (vidi gore stavove 38–41, kao i presudu Vrhovnog upravnog suda od 26. jula 2000, u predmetu br. 5155–I–2000).

72. Decembra 2000, Parlament je usvojio zakon o tumačenju člana 47 Zakona o strancima, kojim je pojašnjeno da sud koji ispituje prihvatljivost žalbe na odluku upravnog organa u kojoj je kao pravni osnov naveden član 10 (1) (1) Zakona o strancima („koje se direktno odnose na nacionalnu bezbednost“) takvu žalbu treba automatski da proglasi neprihvatljivom, bez prikupljanja dokaza. Ustavni sud je, 29. maja 2001, iz formalnih razloga odbacio predlog 56 poslanika Parlamenta i sudija Vrhovnog upravnog suda da se taj interpretativni zakon, u onoj meri u kojoj je ovde relevantan, proglasi neustavnim.

3. Odluka Ustavnog suda od 23. februara 2001.

73. Ustavni sud je 23. februara 2001. doneo presudu po predstavci koju je podnelo 55 poslanika Parlamenta koji su smatrali da član 47 (1) Zakona o strancima treba ukinuti zbog toga što je neustavan i suprotan Konvenciji.

74. Ustavni sud odluku nije mogao da donese većinom glasova jer je podjednak broj sudija glasao i za i protiv te predstavke.

Prema praksi Ustavnog suda, u takvom slučaju se zahtev za brisanje neke odredbe zakona po pravilu tretira kao odbačen.

75. Sudije koje su zauzele stav da član 47 (1) nije neustavan i suprotan Konvenciji smatrale su da Parlament ima ustavno ovlašćenje da isključi pravo na zahtev za preispitivanje od strane suda određenih kategorija odluka upravnih organa pod uslovom da ustavom zagantovani legitimni cilj prevazilazi interese zaštite osnovnih prava i sloboda. Nacionalna bezbednost prestavlja takav legitimni cilj. Njena zaštita ima prioritet u odnosu na zaštitu individualnih prava i sloboda. U članu 47 (1) Zakona o strancima uzeta je u obzir činjenica

da u slučaju odluka o deportaciji koje se temelje na razlozima nacionalne bezbednosti mogu biti ugroženi poverljivi podaci. Želje nekog stranca koji je ugrozio bezbednost ili interese bugarske države ne mogu da imaju prednost nad pitanjima nacionalne bezbednosti. Osim toga, postoji mogućnost da se ministru unutrašnjih poslova ili Savetu ministara podnese žalba u upravnom postupku, što predstavlja dovoljan pravni lek.

Što se tiče Konvencije, njenim odredbama je dozvoljeno ograničavanje ljudskih prava iz razloga nacionalne bezbednosti i nije predviđeno pravo žalbe sudu na odluke o deportaciji.

76. Sudije koje su tvrdile da je član 47 (1) neustavan smatrale su da načelo srazmernosti, koje se podrazumeva u Ustavu, nalaže da ograničenja ustavnih prava ne mogu da prevazilaze okvire onoga što je strogo potrebno za ostvarenje legitimnog cilja kojem se teži i da to treba imati u vidu kada se radi o osnovnom značaju prava na pravni lek koje je ugrađeno u član 120 Ustava. Nesrazmerno je lišavati strance bilo kakve mogućnosti sudskog preispitivanja odluke o deportaciji. Interesi nacionalne bezbednosti su u dovoljnoj meri zaštićeni time što upravni organi mogu da nalože hitno izvršenje odluke o deportaciji, bez obzira na to što zahtev za preispitivanje od strane suda još nije rešen. Osim toga, nije tačno da postoji mogućnost podnošenja žalbe u upravnom postupku.

77. Ova druga grupa sudija takođe je smatrala da sporna odredba nije u skladu s Konvencijom, prema njenom tumačenju u praksi Evropskog suda za ljudska prava.

Nepostojanje mogućnosti sudskog preispitivanja moglo bi da dovede do povreda člana 3 Konvencije ako je stranac deportovan u zemlju u kojoj mu pretila opasnost od nečovečnog postupanja.

Sudije su, pored ostalog, navele i sledeće:

„Zakonom o strancima dozvoljeno je držanje u pritvoru [stranca koji čeka na deportaciju] po nahođenju Ministarstva unutrašnjih poslova, bez vremenskog ograničenja ... Ni ovaj niti bilo koji drugi zakon ne predviđa mogućnost preispitivanja ... [Međutim], Konvencija, u svom članu 5 stav 4, zahteva pravni lek ...

Deportacija ... može da predstavlja mešanje u porodični život [po članu 8 Konvencije]. Prema tome, mora se proceniti da li je takva mera neophodna u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti ...

Nacionalna bezbednost predstavlja jednu od vrednosti demokratskog društva, podjednako kao i osnovna prava i slobode. Odredba domaćeg zakona bila bi suprotna Konvenciji kada ne bi postojale mere zaštite od zloupotrebe i samovolje upravnih organa. Ove mere zaštite moraju da budu propisane zakonom. Ravnotežu između osnovnih prava i javnog interesa u svakom predmetu mora da oceni sud ili neki drugi organ nezavisan od izvršne vlasti.“

4. Izmene i dopune Zakona o strancima iz aprila 2001. godine

78. Aprila 2001, izvršena je izmena i dopuna Zakona o strancima. Tada je uvedena mogućnost da se ministru unutrašnjih poslova podnese žalba u

upravnom postupku (izmenjeni i dopunjeni član 46). U novom članu 44 a, propisano je da stranac ne sme da bude proteran u zemlju u kojoj su mu ugroženi život, sloboda ili fizički integritet.

Ostalo je na snazi pravilo kojim je propisano da odluke koje se temelje na razlozima nacionalne bezbednosti ne moraju da budu obrazložene i ne podležu preispitivanju od strane suda (član 46 (2) i (3)). Zakon ne nalaže nikakvo razmatranje pitanja da li bi odluka o deportaciji predstavljala mešanje u porodični život stranca i, ako bi, da li je postignuta pravična ravnoteža između javnog interesa i prava dotičnog pojedinca.

D. Zakon o verskim zajednicama iz 1949. godine i Statut muslimanske verske zajednice u Bugarskoj

79. Članovima 6 i 30 Zakona o verskim zajednicama je, pored ostalog, predviđeno i to da statut i pravilnik verske zajednice budu dostavljeni na odobrenje Savetu ministara ili jednom od potpredsednika vlade. U slučaju da ti akti sadrže odredbe koje su u suprotnosti sa zakonom, javnim redom ili moralom, Savet ministara može da zatraži njihovu izmenu i dopunu ili da odbije da ih odobri.

80. U članu 30 takođe je propisano da statutom i pravilnikom verske zajednice moraju da budu uređena sva pitanja koja se odnose na njeno finansiranje i internu samoregulativu, u onoj meri u kojoj ta pitanja nisu uređena Zakonom o verskim zajednicama. Zakon o verskim zajednicama ne sadrži odredbe kojima se uređuje nastava veronauke, izuzev člana 14 koji se odnosi na otvaranje srednjih škola i ustanova visokog obrazovanja za obuku sveštenika.

81. Statut muslimanske verske organizacije u Bugarskoj, koji je bio na snazi u periodu koji se uzima u obzir, usvojen je na nacionalnoj konferenciji muslimanskih vernika, održanoj 23. oktobra 1997. Taj statut odobrio je potpredsednik vlade, 28. oktobra 1997.

82. U članovima 13 i 21 tog Statuta predviđeno je postojanje lokalnih muslimanskih odbora (*настоятелиства*) i Oblasnih muslimanskih saveta (*районни мюсюлмански съвети*), koji su, pored ostalog, zaduženi i za organizovanje časova posvećenih proučavanju Kurana.

E. Okvirni koncept nacionalne bezbednosti

83. Država se u svojim podnescima pozvala na Okvirni koncept nacionalne bezbednosti, odnosno deklaraciju koju je Parlament usvojio aprila 1998. godine. Država je citirala odlomke iz deklaracije u kojima je nacionalna bezbednost definisana tako da podrazumeva sledeće:

„...zaštita osnovnih prava i sloboda bugarskih građana, odbrana državnih granica, teritorijalnog integriteta i nezavisnosti, ... i demokratsko funkcionisanje javnih i privatnih ustanova kako bi se obezbedilo očuvanje i unapređenje dobrobiti društva i nacije.“

U okvirnom konceptu dalje je ukazano na moguće pretnje nacionalnoj bezbednosti, pri čemu je, pored ostalog, navedeno i sledeće:

„Usled produbljivanja društveno-ekonomskih razlika u Evropi, pojavila se nova vrsta nesigurnosti, kao i novi rizici. Pojavili su se sukobi na nacionalnoj, verskoj i društvenoj osnovi ... Verske i nacionalne zajednice, od kojih su neke u sukobu, koegzistiraju u jugoistočnoj Evropi. Otkako su stvorene nove države, određene zajednice ispoljile su tendenciju ka izolovanosti. To je dovelo do dramatičnog porasta regionalnih pretnji našoj nacionalnoj bezbednosti.... Verski i nacionalni ekstremizam utiče na lokalne zajednice koje nemaju snažnu demokratsku tradiciju...“

PRAVO

I. PRETHODNI PRIGOVORI DRŽAVE

84. Država je stavila prigovor da nisu iscrpeni domaći pravni lekovi jer povodom naloga br. 503 nije izjavljena žalba, da drugi i treći podnosilac predstavke nisu pokrenuli nikakav postupak, kao i da se prvi podnosilac predstavke pred domaćim sudovima nije žalio u vezi sa svojim porodičnim životom ili verskim slobodama, izuzev u žalbi od 21. juna 1999, upućenoj sudu koji nije bio nadležan za njeno rešavanje.

85. Podnosioci predstavke okarakterisali su kao neosnovan prigovor Države u vezi s iscrpljenošću domaćih pravnih lekova i pozvali se na svoje žalbe po članu 13 Konvencije.

86. Sud konstatuje da su prvi podnosilac predstavke i njegov branilac podneli brojne žalbe sudovima i drugim nadležnim organima. Međutim, pošto je kao osnov za preduzimanje spornih mera navedena nacionalna bezbednost, nijedna od ovih žalbi nije razmotrena (vidi gore stavove 35–46). Država nije objasnila zašto smatra da bi podnosioci predstavke imali više šanse da njihova žalba bude razmotrena da su podneli još jednu žalbu u ime sve trojice, da su osporili nalog br. 503 ili da su u tekstu svojih podnesaka dodatni naglasak stavili na svoj porodični život i verska prava. Sud dalje konstatuje da se prigovor na osnovu člana 35 stav 1 Konvencije mora proglasiti neprihvatljivim.

87. U svojim zapažanjima u vezi sa suštinom spora, Država je stavila još jedan prigovor, iznoseći optužbu da su podnosioci predstavke počinili zloupotrebu zato što Sud nisu blagovremeno obavestili o činjenici da su gđa Saleh i njena deca Bugarsku napustili 29. juna 2000. godine.

88. G. Grozev, advokat podnosioca predstavke, objasnio je da, iako je već u proleće 2000. saznao za finansijske poteškoće s kojima je gđa Saleh bila suočena u Smoljanu, kao i za njenu okvirnu zamisao da napusti Bugarsku, on o tome nije razgovarao s prvim podnosiocem predstavke, koji se nalazio u Siriji. Advokat se nadao da će to učiniti u Strazburu, pre početka rasprave. Međutim, konzulat Francuske u Damasku nije razmotrio zahtev g. Al-Našifa za izdavanje vize. Budući da na samoj raspravi advokat nije bio siguran u pogledu tačnih

činjenica, on se radije opredelio za to da prvo raščisti činjenice, pa da onda o tome obavesti Sud. On je, na sopstvenu inicijativu, tako i učinio odmah nakon rasprave.

89. Premda smatra da predstavka koja je namerno zasnovana na opisu činjeničnog stanja iz kojeg su izostavljeni događaji od ključnog značaja može, u načelu, da predstavlja zloupotrebu prava na predstavku u smislu člana 35 stav 3 Konvencije, Sud ne smatra da je utvrđeno da se u ovom predmetu radilo o takvoj situaciji, imajući u vidu fazu postupka, činjenicu da su se informacije koje su navodno zatajene odnosile isključivo na novi razvoj događaja posle deportacije koja je predmet žalbe, kao i imajući u vidu objašnjenje advokata podnosilaca predstavke.

Prema tome, prigovori Države se odbacuju.

II. NAVODNA POVREDA ČLANA 5 STAVA 4 KONVENCIJE

90. Prvi podnosilac predstavke žalio se na osnovu člana 5 stav 4 Konvencije na to da bugarskim zakonom nije bilo predviđeno sudsko preispitivanje njegovog odvođenja u pritvor, na to da je držan u izolaciji, kao i na to da nije mogao da se vidi sa svojim advokatom.

U članu 5 stav 4 propisano je kako sledi:

„Svako ko je lišen slobode ima pravo da pokrene postupak u kome će sud hitno ispitati zakonitost lišenja slobode i naložiti puštanje na slobodu ako je lišenje slobode nezakonito.“

91. Država je tvrdila da je planirano da pritvor pred deportaciju traje toliko kratko da se obično ne traži sudsko preispitivanje, kao i da bugarske vlasti nisu bile odgovorne za to što deportaciju g. Al-Našifa nije bilo moguće izvršiti odmah nakon hapšenja.

92. Sud ponavlja da svako ko je lišen slobode ima pravo na to da sud ispita zakonitost lišenja slobode, bez obzira na dužinu trajanja pritvora. Zahtev iz Konvencije da čin lišenja slobode treba da podleže ispitivanju od strane suda od elementarnog je značaja u kontekstu osnovne svrhe člana 5 Konvencije, a to je da se obezbedi zaštita od samovoljnog postupanja. Tu se podjednako radi o zaštiti fizičke slobode pojedinaca, kao i o njihovoj ličnoj bezbednosti.

Dotično lice treba da ima pristup sudu, kao i mogućnost da bude saslušano lično ili putem nekakvog oblika zastupanja (vidi predmete *De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*, presuda od 18. juna 1971, Series A No. 12, st. 73–76, *Winterwerp v. the Netherlands*, presuda od 24. oktobra 1979, Series A No. 33, st. 60 i 61, *Kurt v. Turkey*, presuda od 25. maja 1998, *Reports of Judgments and Decisions 1998–III*, st. 123, kao i *Varbanov v. Bulgaria*, br. 31365/96, ECHR 2000–X, st. 58).

93. U ovom predmetu je neosporno da u bugarskom zakonu ne postoji mogućnost žalbe sudu na odluke o pritvoru pred deportaciju u slučajevima kada je nalog za deportaciju izdat po osnovu nacionalne bezbednosti (vidi gore

stavove 67–70, 77 i 78). Kao posledica toga, prvi podnosilac predstavke uzalud je pokušavao da izdejstvuje da sud ispita zakonitost njegovog pritvaranja (vidi gore stavove 42–45).

94. U skladu s relevantnim pravom i praksom, odluka o tome da li se u nalogu za deportaciju ili pritvor treba pozvati na nacionalnu bezbednost – što za posledicu ima automatsko isključivanje mogućnosti bilo kakvog ispitivanja zakonitosti od strane studa – u potpunosti se donosi po nahodanju Ministarstva unutrašnjih poslova. Nijedan sud nema ovlašćenje da ispituje zakonitost pritvora. U samom nalogu za pritvor, kao što je to slučaj u ovom predmetu, nije navedeno nikakvo obrazloženje (vidi gore stavove 68–72). Štaviše, g. Al-Našif je u pritvoru držan praktično u izolaciji i nije mu bilo dozvoljeno da se sastane s advokatom i razgovara o bilo kom eventualnom pravnom leku kojim bi osporio mere preduzete protiv njega.

Takva situacija nije u skladu sa članom 5 stav 4 Konvencije i njegovom osnovnom svrhom, a to je da se pojedinci zaštite od samovoljnog postupanja. Nacionalne vlasti ne mogu da se oslobode delotvorne kontrole zakonitosti pritvora kad god im padne na pamet da tvrde da su u neki slučaj umešani elementi nacionalne bezbednosti i terorizma (vidi predmet *Chahal v. the United Kingdom*, presuda od 15. novembra 1996, *Reports* 1996–V).

95. U predmetu *Chahal*, Sud je ustanovio da čak i ako se koristi poverljivi materijal koji se odnosi na nacionalnu bezbednost, to vlasti ne oslobađa efektivne pravosudne kontrole pritvora. Sud je ocenio kao značajan podatak da u drugim zemljama postoje tehnike koje se mogu upotrebiti kako bi se otklonila opravdana bojazan u pogledu bezbednosti, u smislu prirode i izvora obaveštajnih podataka, i pojedincu ujedno u znatnoj meri pružile procesne garancije.

96. U kasnijim predmetima (vidi, na primer, *Jasper v. the United Kingdom*, br. 27052/95, koji nije objavljen), Sud je konstatovao da je, po donošenju presude u predmetu *Chahal* i presude u predmetu *Tinnelly v. the United Kingdom* (10. jul 1998, *Reports* 1998–IV), Ujedinjeno Kraljevstvo uvelo zakone kojima je propisalo imenovanje „specijalnog branioca“ u određenim slučajevima vezanim za nacionalnu bezbednost (Zakon o posebnoj komisiji za žalbe u oblasti imigracije iz 1997. i Zakon o Severnoj Irskoj iz 1998).

97. Bez iznošenja mišljenja o usklađenosti prethodno navedenog sistema s Konvencijom u sadašnjem kontekstu, Sud konstatuje da, kao i u prethodno navedenom predmetu *Chahal*, postoje sredstva koja se mogu upotrebiti kako bi se otklonila opravdana bojazan u pogledu bezbednosti, a pojedincu ipak u znatnoj meri pružile procesne garancije.

98. Međutim, u ovom predmetu, g. Al-Našifu nisu bile pružene čak ni osnovne garancije, niti je on uživao zaštitu koju predviđa član 5 stav 4 Konvencije u slučajevima lišenja slobode.

Prema tome, došlo je do povrede člana 5 stav 4 Konvencije.

III. NAVODNA POVREDA ČLANA 8 KONVENCIJE

99. Sva tri podnosioca predstavke žalili su se da je bilo samovoljnog mešanja u njihovo pravo na poštovanje porodičnog života suprotno članu 8 Konvencije, kojim je propisano kako sledi:

„1. Svako ima pravo na poštovanje svog ... porodičnog života ...

2. Javne vlasti neće se mešati u vršenje ovog prava sem ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, javne bezbednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda i kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.“

A. *Argumenti stranaka*

1. Podnosioci predstavke

a) *Sporne činjenice*

100. Prvi podnosilac predstavke kategorički je demantovao da je ikada bio umešan u bilo kakvu nezakonitu radnju i tvrdio je da su optužbe o njegovoj povezanosti s fundamentalističkim organizacijama koje propovedaju nasilje izmišljene i da nisu potkrepljene nikakvim pouzdanim dokazima (vidi gore stavove 49–65). Osim toga, Država nije tvrdila da postoje drugi, poverljivi dokazi.

101. Podnosioci predstavke usprotivili su se načinu na koji je zastupnik Države pokušala da „progura“ dokaze, čitajući na usmenoj raspravi odlomke iz dokumenata koje nije podnela Sudu. Kad su ti dokumenti kasnije podneti Sudu, ispostavilo se da se radi o izjavama sastavljenim za potrebe ovog postupka pred Sudom, koje su bile pune neodređenih uopštavanja i preuveličavanja, bez ikakvog kredibiliteta, poput izjava o „stotinama hiljada dolara...“, jednom ... čak dvadeset hiljada“ u kući prvog podnosioca predstavke, koji su stizali u „novčanicama od 100 američkih dolara“. Štaviše, u informaciji Službe državne bezbednosti nalaze se netačne tvrdnje, poput onih koje se odnose na fondacije Tajba i Iršad.

Prema mišljenju podnosioca predstavke, stvarne činjenice su pokazale da je proterivanje g. Al-Našifa imalo za cilj da se stane na put njegovim zakonitim verskim aktivnostima.

b) *Pravna argumentacija*

102. Pozivajući se na sudsku praksu Suda, podnosioci predstavke naveli su da oni imaju pravo na zaštitu po članu 8 Konvencije, budući da čine jednu porodicu, da su, u svim periodima koji se uzimaju u obzir, neprekidno živeli zajedno i da su finansijski zavisili jedni od drugih. Postojanje pravog porodičnog života između podnosioca predstavke ne može se osporiti isključivo na osnovu argumenta da je g. Al-Našif imao i drugi, verski brak. U kulturnim tradicijama mnogih naroda, takva situacija nije neuobičajena.

103. Nakon što su, 1992. godine, bili prinuđeni da napuste Kuvajt, gđa Saleh i g. Al-Našif, kao apatrid, nisu mogli da uspostave snažne veze ni s jednom zemljom osim Bugarske, gde su zasnovali svoj dom i porodični život. Podnosioci predstavke tražili su od Suda da uvaži argument o tome da ako se jedino zakonito prebivalište koje je par pronašao nalazi u zemlji s kojom nijedno od njih prethodno nije imalo nikakve veze, onda proterivanje jednog od njih iz te zemlje predstavlja mešanje u njihova prava po članu 8 Konvencije. Oni su tvrdili da deportacija g. Al-Našifa predstavlja ozbiljno mešanje u njihov porodični život. Ta porodica nikada nije živela u Siriji i nije imala nikakve stvarne veze s tom zemljom. Štaviše, posle deportacije g. Al-Našifa, oni su, zbog ekonomskih i pravnih prepreka, bili sprečeni da novi porodični dom zasnuju u Siriji ili u Jordanu. Međunarodne organizacije i države izvestile su da je stanje ljudskih prava u Siriji nepodnošljivo, pogotovo za strance i apatride.

104. Podnosioci predstavke tvrdili su da je mešanje u njihov porodični život bilo utemeljeno na zakonskim odredbama kojima nedostaju jasnoća i predvidivost, koje su predviđene pojmom zakonitosti koji je ugrađen u Konvenciju, i izvršeno putem samovoljnih naloga u kojima nije bilo navedeno nikakvo obrazloženje.

Prema Zakonu o strancima, Ministarstvo unutrašnjih poslova ovlašćeno je da deportuje lica koja nikada nisu osuđivana ili koja nikada nisu bila pod istragom, i to na osnovu naloga izdatih bez ikakvog ispitivanja dokaza, bez mogućnosti vođenja raspravnog postupka i bez ikakvog obrazloženja, uz istovremeno izdavanje saopštenja za javnost u kojima je to lice okarakterisano kao „pretnja nacionalnoj bezbednosti“.

105. Pored toga, takvo mešanje bilo je nesrazmerno i neopravdano. Nije bilo nikakve potrebe za deportacijom prvog podnosioca predstavke jer on nikada nije počinio nikakvo krivično delo. G. Al-Našif se nikada nije bavio nikakvom nezakonitom ili opasnom delatnošću. Njegova nastava veronauke ni na koji način nije predstavljala bilo kakvu pretnju. Osim toga, odluke vlasti bile su u načelu neispravne jer u njima nikada nije bila procenjena ravnoteža koja je morala da bude uspostavljena između ciljeva deportacije kojima se težilo i prava podnosilaca predstavke na poštovanje njihovog porodičnog života, uključujući – kao bitne faktore – interese dece, odnosno drugog i trećeg podnosioca predstavke, i činjenicu da je prvi podnosilac predstavke apatrid.

Podnosioci predstavke na kraju su ponovili da su zbog mešanja u njihov porodični život zapali u ozbiljne nevolje.

2. Država

a) Sporne činjenice

106. Država je iznela brojne optužbe na račun verskih aktivnosti prvog podnosioca predstavke i kao dokaze za to dostavila je izjave gđice M, informaciju Službe državne bezbednosti, isečke iz novinskih članaka i druge dokumente (vidi

gore stavove 49–65). Država nije komentarisala prigovore podnosioca predstavke u vezi s pouzdanošću tih dokaza.

b) Pravna argumentacija

107. Država je smatrala da između prvog podnosioca predstavke i gđe Saleh i njihove dece nije postojao porodični život u smislu člana 8 Konvencije pošto g. Al-Našif nije dokazao da je bio u zakonitom braku s gđom Saleh i pošto je često odsustvovao iz porodičnog doma jer je zaključio drugi brak. Te činjenice su navodno ukazivale na nedostatak emotivne ili porodične veze između g. Al-Našifa i njegove dece.

108. U svakom slučaju, nije bilo mešanja u porodični život podnosioca predstavke. G. Al-Našif i gđa Saleh nisu imali snažne veze s Bugarskom jer su u Bugarsku došli kao već odrasli ljudi i tamo su proveli samo sedam godina. Gđa Saleh nije radila u Bugarskoj, njeni kontakti bili su ograničeni isključivo na lica arapskog porekla i ona se nije potrudila da se uklopi u lokalnu zajednicu. Njihova deca, drugi i treći podnosilac predstavke, bila su u mlađem i prilagodljivom uzrastu. Uprkos tome što su imala bugarsko državljanstvo, bilo je očigledno da će na njihov pravni status uticati status njihovih roditelja, koji su bili njihovi staratelji. Osim toga, činjenica da su gđa Saleh i deca Bugarsku napustili juna 2000. godine potvrđuje da oni nisu bili vezani za Bugarsku.

U podnesku Države nije bilo dokaza o bilo kakvim preprekama za život te porodice u Siriji ili u Jordanu. Tvrdnja podnosioca predstavke da je njihov povratak u Kuvajt bio nemoguć takođe nije dokazana.

109. Kao alternativu tome, Država je navela da ako Sud smatra da je ipak bilo mešanja, svako takvo mešanje bilo je zakonito i opravdano.

110. Nalog za deportaciju izdat je u skladu s relevantnim zakonom i njegov cilj bila je zaštita nacionalne bezbednosti. Iako sâm zakon ne sadrži definiciju ovog pojma, taj pojam je pojašnjen u Okvirnom konceptu nacionalne bezbednosti, koji je Parlament usvojio 1998. godine (vidi gore stav 83).

Štaviše, g. Al-Našif je, nakon učešća na seminaru 1997. godine, kao i u drugim prilikama, bio upozoren da ne nastavlja da se bavi svojim verskim aktivnostima.

Na osnovu prethodno navedenog, Država je smatrala da je zakon dovoljno jasan i da je g. Al-Našif mogao da shvati eventualne posledice svojih postupaka.

111. U podnesku Države, mešanje je nadalje okarakterisano kao srazmerno legitimnom cilju kojem se težilo.

Država je naglasila bitan aspekt ovog predmeta u regionalnom kontekstu Balkana, gde mere aktivne zaštite verske tolerancije imaju ključni značaj. Posebno u Bugarskoj, usled brojnih faktora – kao što su prekidi u tradicijama zajednica, prouzrokovani decenijama totalitarne vlasti – verska svest stanovništva trenutno je veoma nestabilna i neustaljena. Stoga su zajednice u opštem smislu, a posebno muslimanska zajednica, podložne uticajima. Neophodno je da one budu zaštićene od islamskog fundamentalizma.

U takvim okolnostima, vlasti su aktivnosti g. Al-Našifa opravdano svrstale u „nezakonite verske aktivnosti ... kojima su prekršeni nacionalni interesi, kao i prava verskih, etničkih i manjinskih grupa na očuvanje nacionalnih i kulturnih vrednosti i tradicija“ (vidi gore stav 39).

B. Ocena Suda

1. Da li je postojao „porodični život“ u smislu člana 8 Konvencije?

112. Postojanje odnosno nepostojanje „porodičnog života“ u suštini je pitanje činjeničnog stanja, koje zavisi od realne mogućnosti ostvarivanja bliskih ličnih veza u praksi (vidi predmet *K. and T. v. Finland* [GC], br. 25702/94, ECHR 2001–VII, st. 150).

Uprkos tome, iz pojma porodice na kojem se temelji član 8 proističe da je dete rođeno u bračnoj zajednici *ipso jure* sastavni deo te veze; prema tome, od trenutka detetovog rođenja i na osnovu same te činjenice, između njega i njegovih roditelja postoji veza koja predstavlja „porodični život“ i koju kasniji događaji ne mogu da prekinu, osim u izuzetnim slučajevima (vidi *Berrehab v. the Netherlands*, presuda od 21. juna 1988, Series A No. 138, str. 14, st. 21, *Hokkanen v. Finland*, presuda od 23. septembra 1994, Series A No. 299–A, str. 19, st. 54, *Gül v. Switzerland*, presuda od 19. februara 1996, *Reports 1996*, st. 32, kao i *Ciliz v. the Netherlands*, br. 29192/95, st. 59 i 60, ECHR 2000–VIII).

Što se tiče odnosa između jednog para, „porodični život“ obuhvata porodice koje su rezultat braka, kao i *de facto* veze. Prilikom odlučivanja o tome da li za neku vezu može da se kaže da predstavlja „porodični život“, tu može biti relevantan određeni broj faktora, uključujući i zajednički život dotičnog para, dužinu trajanja njihove veze, kao i to da li su oni pokazali međusobnu privrženost tako što su dobili decu ili na neki drugi način (vidi *Kroon and Others v. the Netherlands*, presuda od 27. oktobra 1994, Series A No. 297–C, str. 55–56, st. 30, kao i *X, Y and Z v. the United Kingdom*, presuda od 22. aprila 1997, *Reports 1997–II*, st. 36).

113. U ovom predmetu, g. Al-Našif i gđa Saleh su, 1992. godine, iz Kuvajta zajedno došli u Bugarsku kao bračni par i očigledno su tako i posmatrani za sve potrebe. Rodilo im se dvoje dece, 1993. i 1994. godine. Iako je g. Al-Našif sklopio verski brak s drugom ženom, gđicom M, taj brak nije bio pravno važeći u Bugarskoj. Nadalje, ne postoje odlučujući dokazi koji potkrepljuju tvrdnju Države da su gđica M. i prvi podnosilac predstavke zajedno živeli u Smoljanu. U svakom slučaju, gđica M. je u tom gradu boravila manje od godinu dana. G. Al-Našif je u Smoljanu nastavio da živi sa svojom suprugom, gđom Saleh, i njihovo dvoje dece sve do trenutka kada je uhapšen 1999. godine (vidi gore stavove 11 i 14–20).

Prema tome, nisu postojale izuzetne okolnosti koje su mogle da unište porodičnu vezu između prvog podnosioca predstavke i njegove dece, drugog i trećeg podnosioca predstavke. Pored toga, g. Al-Našif i gđa Saleh se nisu rastali.

2. Da li je bilo mešanja u porodični život podnosioca predstavke?

114. Sud primećuje da pravo stranca na ulazak ili boravak u nekoj određenoj zemlji, nije, kao takvo, zagarantovano Konvencijom. Prema ustanovljenom međunarodnom pravu i s obzirom na njene obaveze po osnovu potpisanih međunarodnih ugovora, država ima pravo da kontroliše ulazak na svoju teritoriju lica koja nisu njeni državljani (vidi, pored ostalih pravnih izvora, predmet *Boultif v. Switzerland*, br. 54273/00, ECHR 2001–IX, st. 39). Što se tiče pitanja imigracije, ne može se smatrati da član 8 državi nameće opštu obavezu da poštuje izbor bračnih parova u pogledu zemlje u kojoj će kao bračni par boraviti i da odobri ponovno ujedinjenje porodice na svojoj teritoriji (vidi prethodno navedenu presudu u predmetu *Gül*, st. 38).

Međutim, udaljavanje lica iz zemlje u kojoj žive bliski članovi njegove porodice može da predstavlja kršenje prava na porodični život, koje je garantovano u članu 8 stav 1 Konvencije (vidi prethodno navedenu presudu u predmetu *Boultif*).

115. U ovom predmetu je neosporno da je prvi podnosilac predstavke bio apatrid i da su on i njegova supruga, gđa Saleh, koja je, po svoj prilici, i sama bila apatrid, imali zakoniti boravak u Bugarskoj, na osnovu dozvola stalnog boravka. Ovaj par se u Bugarsku preselio 1992, nedugo nakon venčanja, i tamo je zakonito zasnovao svoj dom. Njihova deca, drugi i treći podnosilac predstavke, rođena su u Bugarskoj, stekla su bugarsko državljanstvo i tamo su pošla u školu.

Prema tome, deportacija g. Al-Našifa, 1999. godine, predstavljala je mešanje u porodični život podnosioca predstavke.

116. Takvim mešanjem Konvencija će biti prekršena ako nisu ispunjeni uslovi iz stava 2 člana 8. Prema tome, neophodno je utvrditi da li je to mešanje bilo „u skladu sa zakonom“, da li je motiv za to bio jedan legitimni cilj ili više takvih ciljeva koji su ovim stavom predviđeni i da li je bilo „neophodno u demokratskom društvu“.

3. Da li je mešanje bilo „u skladu sa zakonom“?

117. Neosporno je – i Sud to uvažava – da su nalozi br. 503 i 504 bili zasnovani na relevantnom domaćem pravu.

118. Međutim, podnosioci predstavke su tvrdili da važećem zakonu nedostaju jasnoća i predvidivost, koje su predviđene pojmom zakonitosti koji je ugrađen u Konvenciju, jer je, prema tom zakonu, Ministarstvo unutrašnjih poslova ovlašćeno da deportuje lica koja nikada nisu osuđivana ili koja nikada nisu bila pod istragom, i to na osnovu rešenja izdatih bez ispitivanja dokaza, bez mogućnosti vođenja raspravnog postupka i bez obrazloženja.

119. Sud ponavlja da izraz „u skladu sa zakonom“ podrazumeva da pravni osnov mora da bude „dostupan“ i „predvidiv“. Posledice nekog pravila su „predvidive“ ako je ono u dovoljnoj meri precizno formulisano da svakom pojedincu omogućava da – po potrebi, uz odgovarajući savet – reguliše svoje ponašanje.

Pored toga, u domaćem pravu mora da postoji izvesna mera pravne zaštite od samovoljnog mešanja javnih vlasti u prava koja su zaštićena Konvencijom. Bilo bi suprotno vladavini prava da zakonom dato diskreciono pravo izvršne vlasti, u oblastima koje utiču na osnovna prava, bude iskazano u smislu nesputanih diskrecionih ovlašćenja. Shodno tome, u zakonu mora da bude naveden obim svakog takvog diskrecionog prava koje se daje nadležnim organima, kao i da dovoljno jasno bude preciziran način vršenja tog prava, s obzirom na legitimni cilj dotične mere, kako bi pojedinac na odgovarajući način bio zaštićen od samovoljnog mešanja (vidi predmete *Amann v. Switzerland* [GC], br. 27798/95, ECHR 2000–II, st. 55 i 56, *Rotaru v. Romania* [GC], br. 28341/95, ECHR 2000–V, st. 55–63, *Hasan and Chaush v. Bulgaria* [GC], br. 30985/96, ECHR 2000–XI, kao i *Klass and Others v. Germany*, presuda od 6. septembra 1978, Series A No. 28).

120. Država je iznela stav da iako Zakon o strancima ne ograničava slučajeve u kojima se neko lice može smatrati pretnjom nacionalnoj bezbednosti, što bi iziskivalo njegovu deportaciju, izraz „nacionalna bezbednost“ pojašnjen je u Okvirnom konceptu nacionalne bezbednosti (vidi gore stav 83).

121. Sud ponavlja da, što se tiče kriterijuma koji se odnosi na kvalitet zakona, ono što se zahteva u smislu mera zaštite će, makar u izvesnom stepenu, zavisiti od prirode i obima dotičnog mešanja (vidi predmet *P. G. and J. H. v. the United Kingdom*, br. 44787/98, ECHR 2001–IX, st. 46).

Sud smatra da zahtev koji se odnosi na „predvidivost“ zakona ne zadire toliko daleko da države primorava da donesu zakonske odredbe u kojima će detaljno biti nabrojane sve vrste ponašanja koje mogu da uzrokuju odluku o deportaciji pojedinca iz razloga nacionalne bezbednosti. Po prirodi stvari, pretnje nacionalnoj bezbednosti mogu biti različitog karaktera i mogu biti nepredviđene ili se teško mogu unapred definisati.

122. Međutim, moraju da postoje mere zaštite kojima će se obezbediti da se diskreciono pravo koje je dato izvršnoj vlasti vrši u skladu sa zakonom i da se ne zloupotrebljava.

123. Čak i u slučaju da je nacionalna bezbednost zaista ugrožena, koncepti zakonitosti i vladavine prava u demokratskom društvu nalažu da mere koje utiču na osnovna ljudska prava budu podvrgnute nekom obliku raspravnog postupka pred nezavisnim telom nadležnim za ispitivanje razloga za donošenje odluke, kao i relevantnih dokaza, po potrebi uz odgovarajuća procesna ograničenja koja se odnose na upotrebu poverljivih informacija (vidi presude navedene gore u stavu 119).

124. Pojedinac mora da bude u mogućnosti da ospori tvrdnju izvršne vlasti o ugroženosti nacionalne bezbednosti. Premda će ocena izvršne vlasti o tome šta predstavlja pretnju nacionalnoj bezbednosti svakako imati značajnu težinu, nezavisni organ mora da bude u mogućnosti da reaguje na slučajeve kada pozivanje na ovaj koncept nema realno utemeljenje u činjenicama ili kada otkriva tumačenje „nacionalne bezbednosti“ koje je samovoljno, nezakonito ili suprotno zdravom razumu.

Bez postojanja takvih mera zaštite, policija ili drugi državni organi mogli bi samovoljno da krše prava koja su zaštićena Konvencijom.

125. U ovom predmetu, prvobitni predlog za deportaciju g. Al-Našifa dali su policija i tužilac u Smoljanu (vidi gore stav 21). Tačno je da su organi tužilaštva u Bugarskoj odvojeni i strukturno nezavisni od izvršne vlasti. Međutim, Država nije dostavila podatke o tome da je sprovedena bilo kakva nezavisna istraga. Tužilac nije postupio u skladu s bilo kojom utvrđenom procedurom, već je predmet jednostavno prosledio policiji. Organ nadležan za donošenje odluke bio je direktor Odeljenja za pasoše Ministarstva unutrašnjih poslova (vidi gore stav 22).

126. Pored toga, odluka o deportaciji g. Al-Našifa doneta je bez otkrivanja bilo kakvih razloga podnosiocima predstavke, njihovom advokatu ili bilo kom nezavisnom organu nadležnom za ispitivanje te stvari.

Prema bugarskom zakonu, Ministarstvo unutrašnjih poslova bilo je ovlašćeno da izdaje naloge za deportaciju, koji predstavljaju mešanje u osnovna ljudska prava, bez vođenja bilo kakve vrste raspravnog postupka, bez navođenja bilo kakvih razloga i bez ikakve mogućnosti žalbe nezavisnom organu.

127. Izuzetno je značajno to što je prethodno pomenuti pravni režim bio predmet osporavanja u Bugarskoj i da su, u tom smislu, stavovi u pravosuđu bili podeljeni.

Gradski sud u Sofiji i Vrhovni upravni sud su, u nekim slučajevima, odbili da prihvate nepotkrepljene tvrdnje izvršne vlasti u neobrazloženim odlukama donetim na osnovu Zakona o strancima. Neki poslanici Parlamenta i sudije Vrhovnog upravnog suda smatrali su da je postojeći pravni režim neustavan (vidi gore stavove 38, 71 i 72).

Prilikom ocenjivanja zahteva kojim je osporena ustavnost pomenutog pravnog režima, Ustavni sud nije mogao da donese većinsku odluku jer je polovina sudija iznela stav da je nepostojanje mogućnosti u bugarskom zakonu za sudsko preispitivanje odluka o deportaciji u slučajevima u kojima se Ministarstvo unutrašnjih poslova pozvalo na „nacionalnu bezbednost“ suprotno Ustavu i Konvenciji, jer je takav pravni režim izvršnoj vlasti dao nesputano diskreciono pravo i otvorio vrata mogućim zloupotrebama (vidi gore stavove 73–77).

128. Ovaj Sud konstatuje da je deportacija g. Al-Našifa bila naložena u skladu s pravnim režimom kojim nisu obezbeđene neophodne mere zaštite od samovoljnog postupanja.

Prema tome, ne može se smatrati da je mešanje u porodični život podnosilaca predstavke bilo utemeljeno na zakonskim odredbama koje ispunjavaju zahteve zakonitosti koji su propisani u Konvenciji.

Iz toga proističe da je došlo do povrede člana 8 Konvencije.

129. Imajući to u vidu, Sud ne mora da utvrđuje da li je mešanje u porodični život podnosilaca predstavke imalo legitimni cilj kojem se težilo i, ako jeste, da li je to mešanje bilo srazmerno cilju kojem se težilo.

IV. NAVODNA POVREDA ČLANA 13 KONVENCIJE

130. Podnosioci predstavke žalili su se da nisu imali delotvoran pravni lek protiv mešanja u njihovo pravo na poštovanje njihovog porodičnog života. Oni su se pozvali na član 13 Konvencije, kojim je propisano kako sledi:

„Svako kome su povređena prava i slobode predviđeni u ovoj Konvenciji ima pravo na delotvoran pravni lek pred nacionalnim vlastima, bez obzira jesu li povredu izvršila lica koja su postupala u službenom svojstvu.“

131. Država je ostala pri tvrdnji da je žalba na osnovu člana 13 očigledno neosnovana jer podnosioci predstavke nisu iscrpeli sve domaće pravne lekove.

132. Kako je Sud u više navrata naveo, članom 13 Konvencije garantuje se raspoloživost pravnog leka na nacionalnom nivou za sprovođenje suštine prava i sloboda po Konvenciji u kom god vidu ona bila zajemčena u domaćem pravnom poretku. Stoga je efekat člana 13 u zahtevu za obezbeđenje domaćeg pravnog leka kako bi se rešila suština „dokazive žalbe“ po Konvenciji i pružila odgovarajuća zaštita, premda se državama ugovornicama daje izvesno diskreciono pravo u pogledu načina na koji će se, na osnovu ove odredbe, one ponašati u skladu sa svojim obavezama prema Konvenciji.

Iako neposredno izražava obavezu država da štite ljudska prava prevashodno unutar svog sopstvenog pravnog sistema, član 13 uvodi i još jednu garanciju za pojedinca kojom se obezbeđuje njegovo delotvorno uživanje tih prava.

„Delotvornost“ „pravnog leka“ u smislu člana 13 ne zavisi od toga da li je izvesno da će ishod postupka biti povoljan za podnosioca predstavke. Isto tako, izraz „vlasti“ koji se pominje u ovoj odredbi ne mora nužno da podrazumeva pravosudne vlasti; ali, u slučaju da se ne radi o pravosudnim vlastima, ovlašćenja vlasti i garantije koje one daju relevantne su za utvrđivanje delotvornosti pravnog leka pred njima. Isto tako, čak i ako jedan jedini pravni lek sâm po sebi u dovoljnoj meri ne ispunjava uslove iz člana 13, te uslove mogu zbirno da ispune svi pravni lekovi koji su predviđeni u domaćem pravu (vidi *Čonka v. Belgium*, br. 51564/99, koji nije uvršten u izveštaj, *Kudła v. Poland* [GC], br. 30210/96, ECHR 2000–XI, st. 152, i *T. P. and K. M. v. the United Kingdom* [GC], br. 28945/95, ECHR 2001–V, st. 107).

133. Osim opštih procesnih garancija koje su članom 1 Protokola br. 7 uz Konvenciju – koji u periodu koji se uzima u obzir nije važio za Bugarsku – predviđene za sve slučajeve proterivanja stranaca u kojima postoji dokaziva tvrdnja da takvo proterivanje može da predstavlja kršenje prava stranca na poštovanje porodičnog života, u članu 13, zajedno sa članom 8 Konvencije, propisano je da države dotičnom pojedincu moraju da stave na raspolaganje delotvornu mogućnost da ospori nalog za deportaciju ili nalog da mu se uskrati dozvola boravka, kao i mogućnost ispitivanja relevantnih pitanja uz dovoljne procesne garancije i temeljnost od strane odgovarajućeg domaćeg foruma koji pruža odgovarajuće garantije nezavisnosti i nepristrasnosti (br. 13718/89, odluka Komisije od 15. jula

1988, koja nije uvrštena u izveštaj, br. 22406/93, odluka Komisije od 10. septembra 1993, koja nije uvrštena u izveštaj, br. 27794/95, odluka Komisije od 14. oktobra 1996, koja nije uvrštena u izveštaj, kao i predmet *Shebashov v. Latvia* (odl.), od 9. novembra 2000, br. 50065/99, neobjavljen).

134. Nema sumnje da je dokaziva žalba podnosioca predstavke o tome da je deportacijom g. Al-Našifa prekršeno njihovo pravo na poštovanje njihovog privatnog života. Prema tome, oni su imali pravo na delotvoran žalbeni postupak u okviru bugarskog prava.

135. Međutim, neosporno je da su sve žalbe koje je prvi podnosilac predstavke uložio odbačene bez ispitivanja, na osnovu Zakona o strancima, kojim je – prema tumačenju Ministarstva unutrašnjih poslova i bugarskih sudova u slučaju podnosioca predstavke, a kasnije i u Zakonu o tumačenju koji je doneo Parlament (vidi gore stavove 70, 72 i 78) – predviđeno da odluke o deportaciji koje se temelje na razlozima „nacionalne bezbednosti“ ne moraju da budu obrazložene i ne podležu žalbi. U slučaju da je takva žalba izjavljena sudu, sud nema pravo da preispituje stvarnu ugroženost nacionalne bezbednosti i takvu žalbu mora da odbaci. U slučaju podnosioca predstavke, isti pristup zauzelo je i Ministarstvo unutrašnjih poslova, kome se g. Al-Našif žalio (vidi gore stav 36).

136. Tačno je da se obim obaveza po članu 13 razlikuje u zavisnosti od prirode žalbe podnosioca predstavke po Konvenciji (vidi prethodno navedenu presudu u predmetu *Kudła*, st. 157).

U slučaju da su uključena pitanja koja se odnose na nacionalnu bezbednost, izvesna ograničenja u smislu vrste pravnih lekova dostupnih pojedincu mogu da budu opravdana. Što se tiče tajnog nadzora i korišćenja tajnih podataka u cilju testiranja kandidata za posao koji bi imali pristup osetljivim podacima, član 13 zahteva pravni lek koji je „onoliko delotvoran koliko je to moguće“, imajući u vidu činjenicu da svaki sistem tajnog nadzora ili tajnih provera prirodno podrazumeva i ograničeni obim pravnih lekova (vidi *Klass and Others v. Germany*, presuda od 6. septembra 1978, Series A No. 28, st. 69, kao i prethodno navedenu presudu u predmetu *Leander*, st. 78). Bez obzira na to, pravni lek iz člana 13 mora da bude delotvoran u praksi, kao i u zakonu. Pogotovo u predmetima *Klass* i *Leander*, podnosioci predstavke imali su mogućnost pravnog leka, uz određene procesne garancije i nezavisnu ocenu zakonitosti. U predmetu *Amann v. Switzerland* ([GC], br. 27798/95, ECHR 2000–II), podnosilac predstavke mogao je da se žali sudu. U tim predmetima nije konstatovana povreda člana 13 Konvencije.

Mogućnost žalbe nije bila dostupna podnosiocu predstavke u predmetu *Rotaru v. Romania* ([GC], br. 28341/95, ECHR 2000–V) – koji se takođe odnosio na čuvanje i korišćenje tajnih podataka – a Sud je konstatovao povredu člana 13 Konvencije (vidi takođe predmet *Hewitt and Harman v. the United Kingdom*, br. 12175/86, izveštaj Komisije od 9. maja 1989).

137. Sud smatra da u slučajevima proterivanja stranaca, utemeljenih na razlozima nacionalne bezbednosti – kao što je to ovde slučaj – očigledno je da interese zaštite osetljivih podataka nije toliko teško uskladiti s pravom pojedinca na delotvorni pravni lek, kao u prethodno pomenutim predmetima kada sistem

tajnog nadzora ili tajnih provera može da funkcioniše jedino ako pojedinac nije upoznat s merama koje na njega utiču.

Iako procesna ograničenja mogu da budu neophodna da bi se sprečilo curenje podataka koje bi bilo štetno po nacionalnu bezbednost i iako će nezavisni organ nadležan za žalbe na odluku u deportaciji možda morati izvršnoj vlasti da pruži šire polje slobodne procene kod pitanja koja se tiču nacionalne bezbednosti, to nikako ne opravdava potpuno ukidanje pravnih lekova kad god izvršnoj vlasti padne na pamet da se pozove na izraz „nacionalna bezbednost“ (vidi prethodno navednu presudu u predmetu *Chahal* i gore stav 96 u vezi s mogućim načinima usaglašavanja relevantnih interesa o kojima se radi).

Čak i u slučaju optužbe da je nacionalna bezbednost ugrožena, garantija delotvornog pravnog leka nalaže makar to da nezavisni organ nadležan za žalbe bude obavešten o razlozima na kojima se temelji odluka o deportaciji, čak i onda kada takvi razlozi nisu dostupni javnosti. Taj organ mora da bude nadležan da tvrdnju izvršne vlasti o ugroženosti nacionalne bezbednosti odbaci ako ustanovi da je takva tvrdnja samovoljna ili nerazumna. Mora da postoji nekakva vrsta raspravnog postupka, po potrebi uz pomoć specijalnog zastupnika koji prethodno treba da prođe bezbednosnu proveru. Štaviše, pitanje o tome da li bi sporna mera predstavljala mešanje u pravo pojedinca na poštovanje porodičnog života i, ako je odgovor potvrđan, pitanje o tome da li je uspostavljena pravična ravnoteža između javnog interesa i prava pojedinca, moraju se ispitati.

138. S obzirom da podnosiocima predstavke nisu bile dostupne nikakve garantije delotvornosti, Sud konstatuje povredu člana 13 Konvencije.

V. NAVODNE POVREDE ČLANA 9 I ČLANA 13, ZAJEDNO SA ČLANOM 9 KONVENCIJE

139. Prvi podnosilac predstavke žalio se da je njegova deportacija bila rezultat reakcije i na kazne za njegove zakonite verske aktivnosti i da je stoga predstavljala neopravdano mešanje u njegova prava po članu 9 Konvencije. On se takođe žalio da u pogledu povrede člana 13, zajedno sa članom 9, nije imao delotvoran pravni lek.

U članu 9 propisano je kako sledi:

„1. Svako ima pravo na slobodu misli, savesti i veroispovesti; ovo pravo uključuje slobodu promene vere ili uverenja i slobodu čoveka da, bilo sam ili zajedno s drugima, javno ili privatno, ispoljava veru ili uverenje molitvom, propovedi, običajima i obredom.

2. Sloboda ispovedanja vere ili ubeđenja može biti podvrgnuta samo onim ograničenjima koja su propisana zakonom i neophodna u demokratskom društvu u interesu javne bezbednosti, radi zaštite javnog reda, zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.“

140. Prvi podnosilac predstavke tvrdio je da njegova nastava veronauke i sve njegove verske aktivnosti nikada nisu podrazumevale nikakvu podršku nasilju ili ekstremističkim stavovima. Optužba da je on ugrozio nacionalnu bezbednost

apsurdna je i samovoljna. Vlasti su zapravo želele da stanu na put njegovim verskim aktivnostima. Cilj deportacije, prema priznanju Države, upravo je bio taj da se prvi podnosilac predstavke spreči da u Bugarskoj ispoveda svoju veru. Prema tome, došlo je do mešanja u njegova prava po članu 9. Što se tiče njegove argumentacije po osnovu člana 8 Konvencije (vidi gore stavove 104 i 105), prvi podnosilac predstavke tvrdio je da to mešanje nije bilo zakonito i neophodno u demokratskom društvu.

141. Država je navela da nije bilo mešanja u pravo prvog podnosioca predstavke da podučava veronauku. Njegova deportacija nije bila rezultat reakcije na njegovu nastavu veronauke – koja je bila zakonita – već je bila zasnovana na oceni da njegove verske aktivnosti predstavljaju pretnju nacionalnoj bezbednosti. Štaviše, g. Al-Našif dobrovoljno je prestao da podučava veronauku nakon što mu je uručen nalog za deportaciju i on ne bi mogao ponovo da počne to da radi jer je, u novim uputstvima koje je Kancelarija glavnog muftije izdala nakon njegove deportacije, uvedena zabrana da nastavu veronauke drže lica koja nemaju odgovarajuće versko obrazovanje. Država je dalje navela da su u Bugarskoj garantovane verske slobode i da vlasti strogo poštuju načelo nemešanja u unutrašnje stvari verskih zajednica i da redovno dozvoljavaju posete stranaca koji dolaze da drže nastavu veronauke.

142. Nakon što je konstatovao da deportacija g. Al-Našifa predstavlja povredu prava svih podnosilaca predstavke na poštovanje njihovog porodičnog života u smislu člana 8 Konvencije, kao i to da oni u tom pogledu nisu imali delotvorni pravni lek, suprotno članu 13 Konvencije, Sud smatra da nije neophodno da utvrđuje da li su ti isti događaji bili u suprotnosti sa članom 9 Konvencije, posmatranim odvojeno ili zajedno sa članom 13.

VI. PRIMENA ČLANA 41 KONVENCIJE

143. U članu 41 Konvencije propisano je kako sledi:

„Kada Sud utvrdi prekršaj Konvencije ili protokola uz nju, a unutrašnje pravo Visoke strane ugovornice u pitanju omogućava samo delimičnu odštetu, Sud će, ako je to potrebno, pružiti pravično zadovoljenje oštećenju stranci.“

A. Šteta

144. Podnosioci predstavke tražili su 60.000 evra (EUR) na ime nematerijalne štete za neprijatnosti koje su pretrpeli zbog povreda njihovih prava po Konvenciji.

Podnosioci predstavke su naglasili da je njihov porodični život bio narušen i da su verske slobode g. Al-Našifa prekršene uprkos činjenici da on nikada nije uradio ništa nezakonito. Sva tri podnosioca predstavke su zbog toga bili lišeni normalnog porodičnog života, živeli su u neizvesnosti i nisu imali mogućnosti da pronađu novi zajednički porodični dom. Njihova patnja bila je pogoršana medijskom kampanjom koju su vlasti organizovale.

145. Podnosioci predstavke takođe su naveli da su pretrpeli materijalne gubitke zbog toga što je g. Al-Našif morao da proda svoju firmu u Smoljanu, a u Siriji nije mogao da nađe posao. Iako su svoje gubitke procenili na EUR 22.000, podnosioci predstavke nisu tražili materijalnu odštetu, priznajući da za to ne mogu da dostave dokaze u formi dokumenata. Umesto toga, oni su od Suda zatražili da njihove gubitke uzme u obzir prilikom utvrđivanja iznosa nematerijalne štete.

146. Država je smatrala da su ovi iznosi preterani i izjavila je da treba uzeti u obzir ekonomsku situaciju u Bugarskoj.

147. Podnosioci predstavke odgovorili su da čak i ako bi ekonomsku situaciju možda trebalo uzeti u obzir kako bi se obezbedilo da podnosioci predstavke iz raznih zemalja ne dobiju nesrazmerno različite realne iznose, prilikom obračunavanja iznosa obeštećenja trebalo bi primeniti neki pouzdani kriterijum, poput uporedne studije cena robe i usluga, umesto minimalne mesečne zarade. Čak i da je tako, iako je roba široke potrošnje svakako jeftinija u Bugarskoj, nego u zemljama Zapadne Evrope, neke druge vrste robe, poput električnih aparata i automobila, tamo su mnogo skuplje jer je tržište malo. Kad bi usvojio pristup koji je predložila Država, Sud bi mogao da se nađe u nezgodnoj situaciji u kojoj bi žrtvama povreda prava morao da određuje šta će da kupe novcem od dodeljene odštete. Rezonovanje Države takođe je pogrešno u ovom konkretnom slučaju jer podnosioci predstavke sada žive izvan Bugarske, iako žele tamo da se vrate.

148. Sud smatra da su podnosioci predstavke sigurno pretrpeli nematerijalnu štetu zbog kršenja prava prvog podnosioca predstavke po članu 5 stav 4 Konvencije, kao i zbog kršenja prava sva tri podnosioca predstavke po članovima 8 i 13 Konvencije. Donoseći odluku na ravnopravnoj osnovi, Sud na ime odštete prvom podnosiocu predstavke dodeljuje iznos od EUR 7.000, a svakom od ostala dva podnosioca predstavke iznos od EUR 5.000 (ukupno EUR 17.000).

B. Sudski i ostali troškovi

149. Podnosioci predstavke tražili su iznos od 5.845 američkih dolara (USD) na ime 118 sati pravnog zastupanja pred Sudom, po tarifi od USD 40 na sat, kao i na ime 45 sati pravnog zastupanja pred domaćim organima, po tarifi od USD 25 na sat. Podnosioci predstavke podneli su tabelu s obračunatim satima, kao i ugovor koji su sklopili sa svojim advokatima, i pozvali se na publikaciju u kojoj je navedeno da vodeće advokatske kancelarije u Bugarskoj svoje zastupanje naplaćuju između USD 80 i 190 na sat.

Oni su takođe tražili USD 792 na ime avionskih karata za svoje advokate, g. Grozeva i gđu Janevu, kao i 2.650 francuskih franaka na ime hotelskih računa, troškova prevoza u lokalnu i dnevnicu za njihovo pojavljivanje na raspravi pred Sudom.

Ukupan iznos koji su podnosioci predstavke tražili na ime sudskih i drugih troškova približno iznosi EUR 7.750.

150. Država je smatrala da su honorari advokata po ugovoru o troškovima zastupanja prema postignutom rezultatu nemoralni i da advokati treba besplatno da pružaju pravnu pomoć siromašnim strankama. Država je iznela stav da su tražene tarife na sat ogromne, s obzirom na to da je minimalna mesečna zarada u Bugarskoj veoma mala.

Država je zatim osporila broj sati koje su advokati navodno proveli u pravnom zastupanju pred domaćim organima i Sudom u Strazburu. Posebno gđa Janeva nije mogla da tvrdi da je provela deset sati za vreme sedam poseta pritvorskoj jedinici na aerodromu u Sofiji jer se tamo nikada nije sastala s g. Al-Našifom. Pored toga, gđa Janeva nije navela datume svojih navodnih poseta Okružnom sudu u Smoljanu. Isto tako, za sastavljanje žalbi upućenih u pet različitih organa nije bilo potrebno sedam sati rada jer je njihov tekst bio identičan.

151. Sud ponavlja da se, na osnovu člana 41 Konvencije, mogu naknaditi samo oni sudski i ostali troškovi za koje je utvrđeno da su stvarno plaćeni, da su nužno nastali i da su bili racionalni (vidi, pored ostalih pravnih izvora, i predmet *Nikolova v. Bulgaria* [GC], br. 31195/96, od 25. marta 1999, st. 79).

Činjenica da gđa Janeva nije mogla da se sastane s g. Al-Našifom u pritvorskoj jedinici – u kojoj je on proveo 26 dana u potpunoj izolaciji – predstavljala je jedan od aspekata povrede člana 5 stav 4, koja je konstatovana u ovom predmetu. Njene posete pritvorskoj jedinici, koje su, po svemu sudeći, imale za cilj da izdejsvuje susret sa svojim klijentom, očigledno su podrazumevale nužne troškove koji su nastali prilikom odbrane njegovih prava po Konvenciji.

Sud odbacuje podnesak Države da je navedeni broj sati veći od broja sati rada koje su advokati zaista ostvarili i koje je bilo nužno potrošiti na pravno zastupanje podnosilaca predstavke.

Sud takođe konstatuje da tarife od USD 40 i USD 25 na sat nisu bile preterane.

152. Međutim, traženi iznos mora se donekle umanjiti s obzirom na to da je prvobitna predstavka proglašena neprihvatljivom.

Nakon pretvaranja traženog iznosa u evre i nakon ukupne procene troškova, Sud podnosiocima predstavke dodeljuje iznos od EUR 6.500 na ime sudskih i ostalih troškova.

C. Zatezna kamata

153. Prema podacima koji su raspoloživi Sudu, zakonom propisana kamata, koja se u Bugarskoj primenjuje na potraživanja izražena u konvertibilnoj stranoj valuti na dan donošenja ove presude, iznosi 13,65% na godišnjem nivou.

IZ TIH RAZLOGA, SUD

1. *Odbacuje*, jednoglasno, prethodne prigovore Države;
2. *Odlučuje*, jednoglasno, da je postojala povreda člana 5 stav 4 Konvencije;

3. *Odlučuje*, sa četiri glasa za i tri protiv, da je postojala povreda člana 8 Konvencije;
4. *Odlučuje*, sa četiri glasa za i tri protiv, da je postojala povreda člana 13 Konvencije;
5. *Odlučuje*, jednoglasno, da nije neophodno ispitati žalbe na osnovu člana 9 Konvencije, posmatranog odvojeno ili zajedno sa članom 13;
6. *Odlučuje*, sa četiri glasa za i tri protiv,
 - (a) da je, u skladu sa članom 44 stav 2 Konvencije, tužena Država dužna da, u roku od tri meseca od dana pravosnažnosti presude, isplati sledeće iznose, zajedno sa svim naplativim iznosima poreza na dodatu vrednost:
 - (i) EUR 7.000 (sedam hiljada evra) prvom podnosiocu predstavke i po EUR 5.000 (pet hiljada evra) svakom od ostala dva podnosioca predstavke, kao naknadu za nematerijalnu štetu;
 - (ii) EUR 6.500 (šest i po hiljada evra) za sudske i ostale troškove, zajednički za sva tri podnosioca predstavke;
 - (b) da oba iznosa budu pretvorena u nacionalnu valutu tužene Države po važećem kursu na dan isplate;
 - (c) da je, od isteka pomenutog roka od tri meseca pa do isplate, na pomenute iznose naplativa prosta kamata od 13,65 % godišnje;
7. *Odbacuje*, jednoglasno, ostatak zahteva podnosilaca predstavke za pravično zadovoljenje.

Sačinjeno na engleskom jeziku i dostavljeno u pisanoj formi 20. juna 2002. godine, u skladu s pravilom 77, stavovi 2 i 3 Poslovnika Suda.

Vinsent Berger
Sekretar

Georg Res
Predsednik

U skladu sa članom 45 stav 2 Konvencije i pravilom 74, stav 2 Poslovnika Suda, zajedničko delimično izdvojeno mišljenje g. Makarčika, g. Butkeviča i gđe Botučarove dato je u prilogu ove presude.

G. R.
V. B.

ZAJEDNIČKO DELIMIČNO IZDVOJENO MIŠLJENJE SUDIJA MAKARČIKA, BUTKEVIČA I BOTUČAROVE

1. Glasali smo protiv odluke kojom je utvrđena povreda člana 8 u ovom predmetu.
2. Većina je smatrala da je deportacija g. Al-Našifa bila naložena u skladu s pravnim režimom kojim nisu bile obezbeđene neophodne mere zaštite

od samovoljnog postupanja i stoga je zaključila da mešanje u porodični život podnosioca predstavke nije utemeljeno na pravnim odredbama koje ispunjavaju zahtev zakonitosti koji je propisan Konvencijom.

3. Iako se vlasti moraju kritikovati zbog toga što u postupku odlučivanja nije bilo dovoljno procesnih garancija, to je, pored ostalog, samo jedan od aspekata pitanja da li je mešanje u porodični život podnosioca predstavke bilo srazmerno legitimnom cilju kojem se takvim mešanju težilo. Sud je u više navrata zaključio da kvalitet postupka odlučivanja predstavlja stvar koja upućuje na pitanje srazmernosti (vidi, *mutatis mutandis*, *T. P. and K. M. v. the United Kingdom*, [GC], br. 28945/95, ECHR 2001–V, st. 72, i *Chapman v. the United Kingdom* [GC], br. 27238/95, ECHR 2001–I, st. 92).

4. Da je takav pristup usvojen, u ovom predmetu bilo bi očigledno da, uprkos svim procesnim nedostacima, načelo srazmernosti nije prekršeno.

5. Kao što je većina s pravom konstatovala, ne može se smatrati da član 8 Konvencije državi nameće opštu obavezu da poštuje izbor bračnih parova u pogledu zemlje u kojoj će kao bračni par boraviti i da odobri ponovno ujedinjenje porodice na svojoj teritoriji (vidi stav 114 presude).

6. G. Al-Našif i gđa Saleh su u Bugarsku došli kao odrasli ljudi, nakon što su se venčali u svojoj matičnoj zemlji, a u trenutku sporne deportacije oni su u Bugarskoj boravili manje od sedam godina. Činjenica da su njihova deca, koja su rođena u tom periodu, dobila bugarsko državljanstvo ne treba da se posmatra kao bitan činilac u analizi srazmernosti, jer su ta deca veoma mlada, pa je prirodno da svuda idu sa svojim roditeljima, i očigledno govore arapski jezik. Gđa Saleh je sa svojom decom Bugarsku napustila juna 2000. godine, godinu dana nakon deportacije njenog supruga, i nastanila se u Jordanu, gde ima bliske rođake. Sâm g. Al-Našif ima bliske rođake u Siriji, ima sirijske lične isprave za apatride, a po ulasku u Bugarsku on je naveo Siriju kao zemlju svog prebivališta. Na osnovu prethodno navedenog, teško da se može smatrati da je ova porodica imala dovoljno snažne veze s Bugarskom. Očigledno je da podnosioci predstavke svoj porodični dom mogu zakonito da osnuju u Siriji ili negde drugde.

7. Imajući u vidu sve relevantne činioce, smatramo da deportacija g. Al-Našifa iz Bugarske nije bila nesrazmerna u konkretnim okolnostima. Nije bilo povrede člana 8 Konvencije. Budući da žalba na osnovu te odredbe nije bila dokaziva, član 13 nije mogao da se primeni.

8. Shodno tome, što se tiče zahteva za pravično zadovoljenje, s obzirom da je jedina povreda Konvencije koju smo mi konstatovali bila povreda prava prvog podnosioca predstavke po članu 5 stav 4, mi bismo mu dodelili iznos od EUR 2.000, a ostatak zahteva bismo odbacili.